
**MTA TK Gyerekesély Műhelytanulmányok
2018/2**

**A Biztos Kezdet Gyerekházak
heterogenitása (2018)**

Esettanulmány

Németh Szilvia (kutatásvezető)

T-TUDOK

Tudásmenedzsment és Oktatókutató Központ Zrt.

**MTA TK
Budapest
2018**

Készült az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont megbízásból, az
EFOP-1.4.1-15 program keretében

Készítette a T-TUDOK

Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ Zrt.

Kiadja az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

<http://gyerekesely.tk.mta.hu/>

ISSN 2064-910X

Tartalom

Absztrakt	4
Vezetői összefoglaló.....	5
Bevezetés.....	9
A Gyerekházak szabályozásának megváltozása.....	10
A Biztos Kezdet program illetve Gyerekházak létrehozását, működését elősegítő pályázatok	11
A Biztos Kezdet Gyerekház/ szolgáltatás fő jellemzői	15
A kutatás célja és módszerei.....	17
A 2016-os vizsgálat fő eredményei	18
A kutatás helyszínei.....	20
A kiválasztott Gyerekházak fő jellemzői	20
A 2018-as helyszíni vizsgálatok fő eredményei.....	21
1. A Gyerekház elhelyezkedése, mint a látogatottságot befolyásoló tényező	21
2. A szakmai minőségi munkát meghatározó tényezők	24
3. Tárgyi feltételek, fejlesztő eszközök megléte.....	25
4. A gyermekházak fejlesztési tevékenysége	26
5. A szülők bevonása.....	29
6. A szakmai munka minőségfejlesztése és minőségbiztosítása	33
A kvalitatív vizsgálat fő konklúziói	35
Javaslatok	36
Szakmai heterogenitás alapján létrehozható tipológia.....	38
A Gyerekházak típusai és a gyermekek fejlődése közötti lehetséges összefüggés feltárása	41
Melléklet 1.....	44
Megfigyelési lap – 10-20 hónapos korú gyermekek számára	44

Absztrakt

A jelen kutatási beszámoló célja a Biztos Kezdet Gyerekházak szakmai programján és gyakorlatán alapuló belső heterogenitásának a bemutatása. Mivel 5 terephelyszínre hagyatkozik a kutatás, így annak eredményeit esettanulmány-szerű formában mutatjuk be. A kutatási eredmények alapján kísérletet teszünk a házaknak a szakmai tevékenységük minősége és helyi beágyazottsága alapján való tipologizálására is, amely a későbbiekben majd egy teljes körű, online lekérdezés által lesz tesztelhető, finomítható, pontosítható. A kvalitatív adatgyűjtés során strukturált megfigyelési lap segítségével megfigyeltük a foglalkozásokon részt vevő összes 10 és 20 hónap közötti gyermeket, kipróbálva a fejlesztett megfigyelési lapot, illetve ezzel megalapozva a projektünkhöz kapcsolódó panelvizsgálatot is.

Vezetői összefoglaló

A jelen kutatási beszámoló célja a Biztos Kezdet Gyerekházak belső heterogenitásának a vizsgálata öt kiválasztott ház szakmai működésének, gyakorlatának és szülői részvételének az elemzésén keresztül, egy 2021-ig zajló kutatási–értékelési program első elemeként. A teljes kutatás főként gyermekmegfigyelésen és szülői megkérdezésen alapuló kvantitatív, kontrol csoportot is bevonó, panelvizsgálatra épül majd, amelynek előkészítését, illetve az eredmények elemzését segíti ez az előzetes kvalitatív kutatás. A vizsgálat különleges jellemzője, hogy egy 2016-os kvalitatív vizsgálatot ismételt meg azonos helyszíneken, abból a célból, hogy láthatóvá váljon, hogy 2018 tavaszán milyen állapotban vannak ezek a házak, a 2016-ban rögzített állapotokhoz képest. A kutatás öt terephelyszín tapasztalatait dolgozza fel, s a kutatási eredmények alapján kísérletet tesz a házaknak a szakmai tevékenységük minősége és helyi beágyazottsága alapján való tipologizálására is, amely a későbbiekben majd egy teljes körű, online lekérdezés által lesz tesztelhető, finomítható, pontosítható. A kvalitatív adatgyűjtés során strukturált megfigyelési lap segítségével megfigyelésre került a foglalkozásokon részt vevő összes 10 és 20 hónap közötti gyermek, kipróbálva a fejlesztett megfigyelési lapot, illetve ezzel megalapozva a panelvizsgálatot is.

A kvalitatív vizsgálatra 2016-ban, majd most 2018-ban is, azok a házak kerültek kiválasztásra, amelyek az akkori és a mostani mentorok szerint is, évek óta folyamatos, jó gyakorlatként értelmezhető működést tudhatnak magukénak. Működésük anyagi háttere mindegyik esetben először európai uniós, majd hazai forrásból volt biztosított. Annak ellenére, hogy jelenlegi működésük nem európai uniós finanszírozású, szakmai működésük minőségét nagymértékben érintette mégis az, hogy a két uniós projektszakasz között (TÁMOP és EFOP) a gyerekházak semmilyen szakmai, informatikai támogatást, segítséget nem kaptak. Az EFOP 1.4.1. kiemelt projekt csak 2017 elejétől tudott újra mentorokat alkalmazni a projektben, összesen 7 főt. A kiemelt projekt szakmai vezetőjének elmondása szerint, az ekkor működő 112 gyerekházból egy mentorra 12-14 ház jutott. Tehát, igaz ugyan hogy újra megjelent a mentor, mint a rendszer szereplője, de túlterheltség okán, tereptapasztalataink tanúsága szerint, mégsem lett a helyi szakmai élet gyakori helyszíni résztvevője. Ráadásul 2018 februárjától kezdődően, a mentor szakmai tevékenysége főként a papíralapú, valamint az elektronikus adminisztrációban való eligazodás támogatásában, illetve a megnövekedett szakmai feladatok megoldásának segítségével jelent meg erőteljesebben. A két projektszakasz közötti szakmai hiátus hatása még 2018 tavaszán is érezhető volt: a mentori jelenlét hiánya, illetve az újonnan bekapcsolódó munkatársak módszertani képzetlensége rányomta bélyegét a házak szakmai munkájának minőségére.

A felkeresett házak vezetőivel készült interjúkból leszűrhető az is, hogy ebben az új ciklusban, 2018 áprilisáig, hiányzott a régebb óta a programban dolgozók folyamatos ismeretmegújítása, a programba újonnan belépők alap-, és továbbképzése, a munkatársak és vezetők rendszeres szakmai tapasztalatcseréje, azaz az úgynevezett hálózati tanulás értékeinek fel-, és kihasználása. A kiemelt projekt szakmai vezetőjének megjegyzése szerint, a 2017-es év folyamán sikerült valamennyi gyerekházban dolgozó számára kétnapos alapozó képzést

tartani¹, azonban ennek nyomát a terepmunka során csak részben sikerült megtalálni, mivel voltak olyan Gyerekházak, ahol 2018-ra már épp elment az a munkatárs, aki 2017 végén az alapozó képzésen részt vett. A képzés folyamatos biztosítása elengedhetlen feltétele a Biztos Kezdet program minőségi működésének, tekintettel arra, hogy a két projektszakasz közötti időben a gyerekházakban dolgozók közötti fluktuáció kb. 70%-os volt², a legtöbb gyerekházban Biztos Kezdettel kapcsolatos ismeret, képzettség nélkül dolgoztak a munkatársak. A mentori hálózat bővítése és azonos szakmai színvonalának biztosítása érdekében a mentorok folyamatos képzése is nélkülözhetetlen. Számukra is biztosítani szükséges a minőségfejlesztés, minőségbiztosítás rendszerének ismeretét, és a hálózatban való működéshez a támogatói készségeik fejlesztését³.

Ilyen sok elemből álló, kiterjedt hálózat alapelveknek és céloknak megfelelő magas szintű működése, működtetése, alaposan átgondolt, komplex minőségirányítási rendszert feltételez. Napjainkra azonban a minőségirányítási és biztosítási rendszer szakszerű működése csak körvonalalaiban látható, illetve a terepen csak minimális számú eleme érzékelhető, illetve azonosítható be. A Gyerekházak vezetőinek félévente kell értékelést és arra alapozó munkatervet készíteni, amelyeket az un. DOC rendszerbe töltenek fel. A beszámolók nyitott kérdésekre adott rövid válaszokat, illetve bizonyos területek értékelését tartalmazzák. A kérdések sorra veszik a Gyerekház elvégzendő tevékenységeit, amelyek csak nagyon szűk, rövid válaszokat indukálnak. Nem található szinte egyetlen munkatervben sem ok feltárás, egy sikeres, vagy sikertelen tevékenység mögötti okkeresés, ezekre épülő következtetések, feladat-meghatározás. A beszámolók elemzése alapján leginkább rutinszerűnek nevezhető a gyerekek számára szervezett foglalkozások tervezése.

Mind az öt vizsgált helyszínen beszámolóiban ugyanazokat a tevékenységeköröket írják le, hasonló, vagy szinte azonos tevékenységekkel. A DOC online rendszer akkor működne hatékonyan, ha a feltöltés kötelezettsége nem csupán a tervezés kényszerítő eszköze lenne, hanem a mentorok vagy bármilyen szakmai közreműködő rendszeres visszajelzést adna rájuk. Ilyen azonban a felületen egyáltalán nem található. A foglalkozás-megfigyelések alapján javasolható a minőségfejlesztés, minőségbiztosítás alapját képező kiadványok mielőbbi átdolgozása, s a napi gyakorlatra való használhatóvá tétele, illetve frissíteni kellene a minőségfejlesztést, minőségbiztosítást szolgáló szakmai standardokat, szabályokat, a napi gyakorlat számára jól használható részletezettséggel, a működés szakmai minőségének kiegyenlítése érdekében.

¹ A 120 órás Biztos Kezdet Képzés akkreditációja lejárt az előző projektszakasz befejezése óta, így a képzés anyagának felülvizsgálatát, illetve az akkreditáció megújítását el kellett végezni ahhoz, hogy az új képzéseket elindulhassanak. (a kiemelt projekt szakmai vezetőjének közlése)

² A kiemelt projekt szakmai vezetőjének közlése szerint.

³ A kiemelt projekt szakmai vezetőjének megjegyzése szerint, „az új mentorok számára szintén belső képzést indítottunk. A gyerekházak egyéni látogatására átlagosan kéthavonta került sor a mentoraink által, így gyakoribbá váltak a helyi, két-három gyerekházat elérő szakmai műhelyek, amiket a mentorok szerveztek. A rendszeres régiós szakmai műhelyek megvalósulása az államilag finanszírozott gyerekházak esetében többször az útiköltség térítés nehézségei miatt hiúsult meg. Az EFOP 1.4.2-es projektek megindulása ebben a kérdésben segítségünkre volt, mert a szakmai rendezvényekre való eljutást támogatták.”

Valamennyi házban fő tevékenység a szabad játék, amelybe érdeklődés-felkeltéssel, vagy a gyerekek által választott, kedvelt tevékenységek beajánlásával - illesztnek be (a ház vezetője, vagy a munkatársa által vezetett) fejlesztő tevékenységeket. Mindenütt a szülőkkel együtt tevékenykednek a gyerekek, ami nemcsak nekik, de gyakran a szülőknek is fontos fejlesztő tevékenység. A legtöbb helyen heti tervvel dolgoznak, amely témnapokat tartalmaz, azaz napokra osztja be a különböző témákkal kapcsolatos tevékenységeket. Annak ellenére, hogy a szabad játék lehetőséget biztosít sokféle tevékenységre, a fejlesztés naponta így csak egy területre fókuszál. Ez a fajta foglalkozásszervezés akkor van számottevő hatással az egyes gyerek fejlődésére, ha naponta, vagy legalábbis egy héten többször látogatnak el a házba. Ha ritkábban járnak, vagy ha a hét mindig azonos napján, akkor kimaradhat néhány fejlesztendő terület stimulálása.

Ahhoz hogy tudatosabb foglalkozástervezés, illetve tudatosabb szakmai munka valósulhasson meg, támogatni kellene a Gyerekházak hálózatosodását a hálózati tanulás formáinak elterjesztésével, az egész rendszer háttértámogatásának kiépítésével, szakmai protokollok, szabályok, egységes és megfelelően részletes szabályozásával a működés szakmai minőségének kiegyenlítése érdekében. Erre azért is van szükség, mert a terepmunka során a szakmai minőségfejlesztés, minőségbiztosítás standardjaira épülő rendszer teljes hiánya volt tapasztalható. Mindenki oly módon, olyan mennyiségben, és minőségben végez szakmai munkát, amennyit a jelenlegi tudása, tapasztalata biztosít számára. A jelenlegi mentorrendszer ennek a gyakorlatnak a korrekciójára nem alkalmas, mivel elsősorban az adminisztratív feladatok megoldásában nyújt támogatást, főként 2018 februárjától kezdődően, amikor is az akkor életbelépő rendeletmódosítás még több adminisztratív terhet ró mind a Gyerekházakra, s ezáltal a mentorokra is.

Az túlzott adminisztráció a szülői utánpótlás, kapcsolatfelvétel, bevonás idejét rövidíti meg, miközben a szülőkkel való intenzív kapcsolatkeresés a házak megfelelő működésének az egyik kulcsa. Az öt helyszín többségében a szülőket aktívabban és tudatosabban kellene bevonni, valamint a szülői kompetenciák fejlesztése is tudatosabban kellene, hogy történjen. Az ilyen irányú munkában támogatni kellene a Gyerekházak vezetőit, mert jelenleg az interjúk alapján megállapítható, hogy nincs kellő ismeretük és felajánlható megoldási algoritmusuk a helyi közösségeket, családokat érintő komplex – az aluliskolázottságból, elhelyezkedési nehézségekből, a szegénységből adódó - problémák kezelésére, amit viszont a megkérdezett szülők szinte mindegyike elvárna a háztól. A Gyerekház munkatársainak döntő helyi szerepe van abban is, hogy a kisgyermekkel dolgozó, (helyi) szakemberek szemlélete átalakuljon, egyfajta a kisgyermekkorú fejlesztést egységben (holisztikusan) kezelő, interdiszciplináris szemléletté, illetve példát mutasson arra vonatkozóan, hogy hogyan működjenek együtt partnerként a hátrányos helyzetű gyerekek szüleivel. A szülőknek szóló programokat a helyi szociális, egészségügyi, oktatási, és kulturális programokkal egyeztetve, velük szorosan együttműködve kellene megvalósítani. Ezekben a Gyerekház szerepvállalása, és felelőssége a gyermekneveléssel kapcsolatos témákban, elsődleges kell, hogy legyen. Valamint a szülői fókuszcsoportos beszélgetések alapján egyértelműen megállapítható, hogy a szülők nemcsak erre, de a helyi szakemberekkel való intenzívebb kapcsolat biztosítására is

igényt tartanának. A felkeresett Gyermekházak vezetői szerint is a szülők és gyerekek sokrétű, sokféle problémájának megoldásában, tanácsadásban külső szakértők bevonására lenne szükség. A célcsoport megfelelő fejlesztése érdekében fejlesztő diagnosztika szakember bevonása alapvető fontosságú, ezt a kompetenciát minden ház esetében biztosítani kellene. Jelenleg ilyen munkaerő/külső szakember bevonására nincs lehetőség.

Bevezetés⁴

A Biztos Kezdet program Magyarországon 2003-2004 óta van jelen. Az Angliában 1999-ben kidolgozott ún. Sure Start - a gyermekszegénységet és a gyermekek kirekesztettségét visszaszorítani hivatott – program magyar változataként. Először kísérleti programként jelent meg, majd a pilot tapasztalataira építve 2009-ben, az Új Magyarország Fejlesztési terv (ÚMFT) keretében európai uniós forrásokból került szélesebb körben bevezetésre. „A támogatott programokat megelőzte egy kísérleti időszak, ami az eredeti program magyarországi adaptálásáról szólt. Az angol programot nem lehetett közvetlenül átvenni, hiszen Magyarországon léteztek és léteznek koragyerekkori napközbeni ellátási szolgáltatások, jól kiépített védőnői hálózat, illetve családsegítő-gyermekjóléti szolgálatok (...). A magyarországi adaptálást a társadalmi és a szolgáltatásokhoz jutás lehetőségének egyenlőtlensége indokolta. A kísérleti programok helyszínül igyekeztek városokat és falvakat is kiválasztani, a célcsoport pedig a roma telepen élőkötől, a mélyszegénységben élő falusi lakosokon át a lecsúszó alsó középosztályig bárkit jelenthetett. Ugyanakkor Magyarországon a Biztos Kezdet filozófiát egy olyan rendszerbe kellett beleilleszteni, ahol van bölcsőde, van államilag finanszírozott óvoda és egészségügyi ellátás. Ezek a szolgáltatások vagy elérhetetlenek, vagy kevésbé, illetve minőségében is rosszabb színvonalon jut a legszegényebbekhez⁵”. (Szomor, 2014)

2003-ban öt helyszínen - Vásárosnaményban és környékén, Csurgón és társult településein, Ózdon, Győrben és Budapesten, a Józsefvárosban – indult útjára a program, az akkori Ifjúsági Családügyi Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium által szerényen finanszírozva, pilotként. 2006-ban a korosztályra irányuló szolgáltatásokat nyújtók együttműködését elősegítő programok kezdődtek. Összesen 52 ilyen program került befogadásra, amelyek kvázi „önkéntes” alapon működtek, mivel központi anyagi források hiányában csak szakértői támogatásra volt lehetőség⁶.

Időközben kidolgozásra és elfogadásra került a *Legyen jobb a gyermekeknek Nemzeti Stratégia - 2007-2032*, amely célként jelölte meg a korai képességgondozást. A Nemzeti Stratégiához kapcsolódó kormányzati cselekvési terv nevesítette a szolgáltatásokat és a kormányzati teendőket, köztük azt is, hogy a Biztos Kezdet Gyerekházak létrehozása és folyamatos működtetése külső forrásokkal megkezdődhet. A cselekvési terv leszögezte, hogy 2-3 év külső finanszírozású működés után át kell térni a hazai forrásból történő finanszírozására. 2008 és 2011 között összesen 49 Biztos Kezdet Gyerekház kezdte meg munkáját a TÁMOP 5.2.2 (39 Gyerekház), TÁMOP 5.1.1 (5 Gyerekház), valamint a Norvég

⁴ A kvalitatív vizsgálatot Németh Szilvia vezette. A terepmunkában részt vett Zágón Bertalanné, Lannert Judit, Németh Szilvia és Szijártó Dorottya. Kutatási asszisztens Szijártó Dorottya volt.

⁵ Szomor Éva – László Noémi: A magyarországi Biztos Kezdet Program alapelvei és működése a kezdetektől napjainkig. Összefoglaló tanulmány. Kézirat. 5.o.

⁶ http://www.gyerekesely.hu/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=202

Finanszírozási Alap (5 Gyerekház) pályázati támogatásaiból. A 2012-es költségvetési törvényben megjelent a hazai forrásokból történő finanszírozás előirányzata⁷.

A Biztos Kezdet Gyerekházakat így jó példaként szokták említeni arra, amikor egy program uniós fejlesztési forrásból indul el, de utána beépül a szolgáltatás hazai rendszerébe és költségvetési támogatással tovább tud élni. A hazai jogrendbe a Gyermekvédelmi törvény 38/A. és 145/C. §-ai útján épült be, mindenkor finanszírozását a költségvetési törvény rögzíti. A 2017. évi központi költségvetésről szóló 2016. évi XC. törvény 8. mellékletének 2.B.VI. (5) pontja Gyerekházanként 6 245 115 Ft/év támogatást állapít meg, vagyis a költségvetés a működési költségek mintegy 80%-át fedezi (Bölcsőde- és óvodafejlesztések értékelése, 2016, Századvég). Ezen felül évi 1 millió forint értékben pályázhatnak ezek a már állami költségvetésből finanszírozott BK házak eszközbeszerzésre, felújításra, azzal a kikötéssel, hogy az összeg minimum egynegyedét a pályázati útmutatóban rögzített listában szereplő fejlesztőeszközökre, illetve udvari játékok beszerzésére szükséges fordítani. Ugyanakkor a szakmai támogatásra, mentorálásra és képzésekre az így kialakult finanszírozási forma nem nyújtott lehetőséget.

Talán ez is indokolja, hogy a Gyerekházak fejlesztése a 2014–2020 közötti Emberi Erőforrás Operatív Program keretei között is folytatódik a 800 településen 2016-ban újra induló Gyerekesély program keretében. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a Magyar Máltai Szeretetszolgálattal és a Magyar Tudományos Akadémiával együttműködve koordinálja a mintegy 24 milliárd forint értékű programot. A Gyerekházakat érintő fejlesztések esetében az EFOP-1.4.3 felhívás a szolgáltatás fejlesztésére, az EFOP-2.1.2 felhívás új Gyerekházak infrastrukturális feltételeinek a kialakítására biztosít forrást. Országosan 50 új Biztos Kezdet Gyerekház, a kisebb hátrányos helyzetű településeken pedig 80 úgynevezett “Jó kis hely” ház létesítésére írt ki pályázatot az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a program folytatására és továbbfejlesztésére nyolcmilliárd forintot fordít a kormány, ebből 2,5 milliárd forintot az építkezésekre, 5,5 milliárdot pedig az új Gyerekházak 48 hónapig tartó működtetésére költenek.

A Gyerekházak szabályozásának megváltozása

A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (Nmr.) módosítása számos fontos változást tartalmaz a Biztos Kezdet Gyerekházak számára, melyek 2018. február 1-től, illetve 2018. július 1-től lépnek életbe. A módosítás alapján a Biztos Kezdet Gyerekháznak biztosítani kell éves átlagban legalább havi kettő közösségi rendezvény megszervezését a három éves kor alatti gyermeket is nevelő családok, illetve a helyi közösség számára, amelyből legalább az egyik rendezvény szakmai tartalmának a Gyerekház szolgáltatásait igénybe vevő családok szükségleteihez kell igazodnia. A módosítás előtti szöveg csak havi egy közösségi rendezvény megszervezését írta elő. A Biztos Kezdet Gyerekház a család- és gyermekjóléti szolgálattal, valamint a család- és gyermekjóléti központtal együttműködve segíti elő a gyermek és a család sikeres társadalmi integrációját. (A járási gyermekjóléti központok fejlesztésére külön konstrukció áll rendelkezésre 15 md forint

⁷ http://www.gyere.net/index_bk2.htm

értékben). Jelentős változások történtek a nyitvatartás szabályozásában. A Biztos Kezdet Gyerekház nyitva tartásának havi átlagban el kell érnie munkanaponként a hat órát, azzal, hogy a Gyerekháznak – meghatározott kivételekkel – minden munkanapon 8 és 12 óra között nyitva kell tartania. A Biztos Kezdet Gyerekház nyújtotta szolgáltatás rendszeres igénybe vevőjének számít az a 0–3 éves korú gyermek, aki szülőjével az adott hónap nyitvatartási napjainak legalább negyven százalékában látogatja a Biztos Kezdet Gyerekházat. A Gyerekház nyújtotta szolgáltatást rendszeresen igénybe vevő gyermekek legalább felének rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek kell lennie, azzal, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek legalább felének egyúttal hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek is kell minősülnie. A Biztos Kezdet Gyerekház nyújtotta szolgáltatást rendszeresen igénybe vevő gyermekek létszámának havi átlagban el kell érnie az öt főt.

A Biztos Kezdet Gyerekház által nyújtott szolgáltatás igénybevételéről a 13. számú melléklet szerinti napi jelenléti ívet kell vezetni. A jelenléti ív tartalmazza a gyermek nevét, születési idejét, társadalombiztosítási azonosító jelét (TAJ szám). Feltüntetendő a végzett tevékenység azonosító kódja, illetve a hogy a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül-e, valamint hogy hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek minősül-e. A jelenléti ívet a gyermek szülője aláírásával igazolja. Az interjúk alapján úgy tűnik, hogy ezzel személyiségi jogok sérülnek, mivel a szülők így egymás gyermekeinek érzékeny adatát is láthatják.

A korábbi szabályozás lehetővé tette, hogy munkaviszony vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében történjen a dolgozók foglalkoztatása. Ez a módosítás alapján megszűnik, a gyermekjóléti szolgáltatások fő szabálya szerint kell foglalkoztatni a dolgozókat. A Biztos Kezdet Gyerekházban foglalkoztatni kell heti 40 órában egy főt vezetői munkakörben és heti 30 órában legalább egy főt nem vezetői munkakörben. A korábban szereplő roma munkatárs bevonása már csak ajánlott. A munkaköri leírás és a szükséges végzettségek szigorodása szinte lehetetlenné teszi a helyi szülők munkatársként való bevonását, ezzel is gyengítve a konstrukció „empowerment” funkcióját. Érdekes módon a helyi önkormányzatok nem próbálják ezt a hiányt pótolni azzal, hogy néhány roma szülőt közmunkásként foglalkoztasson a Gyerekházakban. Újfént ellentétbe kerülni látszanak a szakmai minőség jogos elvárása és a helyi hátrányos helyzetű lakosság helyzetbe hozása célok.

A Biztos Kezdet program illetve Gyerekházak létrehozását, működését elősegítő pályázatok 2009-ben jelentek meg az első országos pályázati kiírások. 2009 júniusában, a **TÁMOP 5.1.1.-09/1-2** pályázatok a leghátrányosabb helyzetű kistérségek önkormányzatait és civil szervezeteit szólították meg, arra bízattva őket, tegyenek javaslatot olyan helyi programokra, amelyek biztosítják a 0-5 év közötti gyermekekkel való rendszeres foglalkozás lehetőségét. Az intézkedés stratégiai célja a leghátrányosabb helyzetű térségekben élő gyermekek és fiatalok integrációs esélyeinek, egyéni és társas kompetenciáinak növelése volt. „Olyan preventív és intervenciós célú programokkal, amelyek kompenzálják a hátrányaikat, csökkentik a devianciáikat, csökkentik vagy megakadályozzák a deprivációs ciklus

újratermelődését, segítik a megfelelő társadalmi és családi szocializációt, elősegítik az iskolai karrierjüket, a munka világára való felkészülésüket és erősítik a társadalmi részvételüket”⁸. A Biztos Kezdet program megvalósulásának helyszíne a Gyerekház kellett, hogy legyen. A Gyerekház elvárt tevékenységei között megjelentek a rendszeres foglalkozásokon túl, a gyermekek fejlődésének nyomon követése és felmérése; a gyermekek fejlődési elmaradásának, zavarainak szűrése; a fejlesztő szakemberhez való hozzáférés biztosítása; az egészséges táplálkozás ösztönzése; rendszeres team-megbeszélések folytatása; felkészítés szülésre, gyerek fogadására; gyermeknevelési kérdésekkel kapcsolatos egyéni és csoportos szülői beszélgetések biztosítása; korszerű gyermeknevelési alapelvek folyamatos és tudatos közvetítése a szülők felé; illetve a szülők megerősítése felelős szülői szerepeikben⁹.

Még szintén 2009-ben Közép-Magyarország vonatkozásában is napvilágot látott a korai beavatkozást középpontba helyező Biztos Kezdet programok elterjesztését célzó pályázati kiírás. A **TÁMOP 5.2.2/08/1** pályázati konstrukció alapvető célja olyan helyi Biztos Kezdet programok megvalósítása volt, amelyek a helyi szükségletekhez igazodóan hatékonyan segítik a szegénységben élő 0-5 éves gyerekek fejlődését, és ezáltal hozzájárulnak a szegénység újratermelődésének megakadályozásához. A program során el kellett érni, hogy a résztvevő tanköteles korba érő (5 éves) gyermekek a veleszületett képességeik optimumát elérjék a minden fejlődési területet érintő (mozgás, értelem, érzelem, nyelv és kommunikáció, észlelés), szakmailag megalapozott emberi és tárgyi környezet biztosításával. A támogatható tevékenységek köre a következőkre terjedt ki: 1. Gyerekek képességeinek kibontakoztatása 2. Szülőkkel való együttműködés 3. Közösségi részvétel erősítése, a program integrálása 4. Szakemberek közötti együttműködés 5. Részvétel képzéseken, mentorokkal való együttműködés. A projektet kizárólag olyan településen, illetve településrészen lehetett megvalósítani, amely hátrányos vagy leghátrányosabb helyzetű kistérségben van, illetve települési szegregátumban, azaz olyan településrészen, ahol az alacsony státuszú lakosság aránya meghaladja az 50%-ot, valamint a 0-5 éves korú gyerekek száma a pályázat benyújtásakor legalább 50 fő¹⁰.

2010 júniusáig lehetett pályázni a **TÁMOP-5.2.2-10/1** kódszámú, *A korai beavatkozást középpontba helyező Biztos Kezdet programok elterjesztése országos szinten, kiemelt figyelemmel a leghátrányosabb helyzetű térségek támogatására, a közép-magyarországi régióban* elnevezésű kiírásra. A pályázati konstrukció alapvető célja pontosan megegyezett az 1 évvel korábban meghirdetett (TÁMOP 5.2.2/08/1) pályázati programéval, valamint a megvalósítás elvárt helyszínében sem volt eltérés. A támogatható tevékenységek körének meghatározása azonban specifikusabbá vált, elvárták ugyanis, hogy az ún. kötelezően megvalósítandó szolgáltatási tevékenységeket négy stratégiai cél mentén fogalmazzák meg a pályázók. Az 1. stratégiai cél az volt, hogy a tanköteles korba érő gyermek a veleszületett képességeinek optimumát érje el a minden fejlődési területet érintő, szakmailag megalapozott

⁸ Pályázati felhívás, Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében, LHH Kistérségek projektjei. Kódszám:TAMOP 5.1.1.-09/2. 3.o.

⁹ im. 5.o.

¹⁰ PÁLYÁZATI FELHÍVÁS a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében A korai beavatkozást középpontba helyező Biztos Kezdet programok elterjesztése országos szinten, kiemelt figyelemmel a leghátrányosabb helyzetű térségekre támogatására A közép-magyarországi régió területén. 4-5-o.

emberi és tárgyi környezet biztosításával. A 2. stratégiai cél a szülők együttműködésének megnyerése, támogatása saját erőforrásai mobilizálásában és a hiányzó kompetenciák megszerzésének segítése ahhoz, hogy gyermeke egészséges legyen, személye harmonikusan fejlődjön és elérje képesség-kibontakozásának optimumát. A 3. stratégiai cél kiemelte annak fontosságát, hogy a helyi közösségekben a program elfogadott legyen, s a közösség infrastrukturális és szakmai támogatást nyújtson a program dolgozói számára. A 4. stratégiai cél megfogalmazta annak igényét, hogy helyi szinten a 0-5 éves gyermekekkel foglalkozó intézmények és/vagy szakemberek felelősségét láthatóvá kell tenni, a közöttük levő együttműködést pedig erősíteni annak érdekében, hogy a gyermekek fejlődési szükségletei és a korai beavatkozás lehetőségei biztosítottak legyenek.¹¹

Ezután 2011 októberétől 2012 januárjáig lehetett LHH kistérségeknek projektjavaslatokkal előállni, a **TÁMOP-5.1.1-11/1/A-B** projekt keretében. Ez ún. komplex pályázat volt, azaz minimálisan két fő tevékenységcsoport megvalósítását várta el a kiíró. Kistérségi szinten egy komplex pályázat volt támogatható. A választható tevékenységcsoportok a következők voltak: 1. Gyermekek és ifjúságvédelmi tevékenységcsoport, amely „a” (Biztos Kezdet) és „b” (Gyermekevédelmi és ifjúsági típusú programok) tevékenységcsomagot tartalmazott; 2. Helyi közösségépítő tevékenységcsoport; 3. Hátrányos helyzetűek képzését-foglalkoztatását támogató tevékenységcsoport; 4. Szociális, oktatási és foglalkoztatási közszolgáltatások szakembereinek képzését-foglalkoztatását támogató tevékenységcsoport. A gyermek és ifjúságvédelmi tevékenységcsoport Biztos Kezdet programjának célcsoportjai azok a 0-5 éves gyermeket nevelő családok, amelyek bizonyos leghátrányosabb helyzetű kistérségek településein élnek, anyagi vagy egyéb okokból szegénységgel és/vagy társadalmi kirekesztettséggel veszélyeztetettek. Olyan családok, akik megerősítésre, segítségre szorulnak a gyermekek szociális és érzelmi fejlődésének elősegítésében, egészségének védelmében, képesség- és készségfejlesztésében, valamint gyermekeik számára nem biztosított a preventív célú pedagógiai, illetve gyermekjóléti szolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetősége, illetve ezekkel a családokkal foglalkozó szakemberek¹².

2011 végén ún. integrált térségi programok megvalósítására jelent meg pályázati felhívás. LHH térségek többcélú kistérségi társulásai pályázhattak az ott élő gyerekek és családjaik felzárkózási esélyeinek növelésére. Kistérségenként minimálisan kettő szegregátumában, vagy gettósodó településen közösségi ház és kapcsolódó komplex szolgáltatás létrehozása és működtetése, illetve Biztos Kezdet szolgáltatás nyújtása volt az elvárt tevékenység. Ez a **TÁMOP-5.2.3-A-11** kódszámú pályázat megvalósítása során a Gyerekházak alaptevékenységei mellett, gyerekek és szülők számára személyiség- és kompetenciafejlesztő programok szervezését is elvárta, valamint olyan foglalkozások tervezését is, amely háztartási munkák, főzési, táplálkozási ismeretek, pénzkezelési, háztáji, állattartási, kertművelési ismeretek, személyi, higiénés és családtervezési ismeretek nyújtását is biztosítja. Az ismeretek

¹¹ PÁLYÁZATI FELHÍVÁS a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében A korai beavatkozást középpontba helyező Biztos Kezdet programok elterjesztése országos szinten, kiemelt figyelemmel a leghátrányosabb helyzetű térségekre támogatására.

¹² PÁLYÁZATI ÚTMUTATÓ a Társadalmi Megújulás Operatív Program LHH kistérségek projektjei c. pályázati felhívásához. 13-15.o.

átadását nem csak a Gyerekházban dolgozók, hanem a Gyerekházzal kapcsolatban lévő egyéb szakemberek, önkéntesek is biztosíthatják, illetve segíthetik.

A fentiekben röviden bemutatott pályázati programok szakmai megvalósítását a TÁMOP-5.2.1-12/1-2012-0001 *Gyerekesély program országos kiterjesztésének szakmai-módszertani megalapozása és a program kísérése* c. kiemelt projekt támogatja. A kiemelt projekt két pillér mentén segíti a helyi programok végrehajtását: a Biztos Kezdet programokat megvalósító Gyerekházak mentorálásával, s a komplex kistérségi projektek kíséréssel. A mára már 100 fölé emelkedő összes magyarországi Gyerekház szakmai felügyeletét teljes számban ellátja a kiemelt projekt. E feladatokat 65 fő projektben alkalmazott helyi munkatárs látja el, 5 régiós szakértői team és részben ezekhez a munkacsoportokhoz kapcsolódó 20 fő Gyerekház mentor hálózat¹³.

2014 végéig Magyarország harminchárom leghátrányosabb helyzetű kistérsége közül 23 vállalta a komplex kistérségi programok előkészítését, majd azok megvalósítását. A gyermekszegénység csökkentésére és a társadalmi kirekesztettség megszüntetésére irányuló helyi – kistérségi célzású – projektek időben eltolva, 2010-ben (I. körös) 2012-ben (II. körös) és 2013-ban (III. körös) kezdték meg kettő vagy három éves projektjeik végrehajtását.

- I. Kör: Baktalórántházai, Bátorterenyi, Hevesi, Kisteleki, Sásdi kistérségek
- II. Kör: Csengeri, Jánoshalmi, Mezőcsáti, Ózdi, Sarkadi, Szigetvári kistérségek
- III. Kör: Abaúj-Hegyközi, Bodrogközi, Berettyóújfalui, Edelényi, Encsi, Fehérgyarmati, Kadarkúti, Mátészalkai, Nyírbátori, Szerencsi, Szikszói, Vásárosnaményi kistérségek

„A településszerkezetet tekintve ezekben a régiókban dominánsak az aprófalvak, ezáltal az alapvető egészségügyi, szociális és gyermekjóléti, valamint közoktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés az ott élők számára nehézséget okoz. Különös figyelmet igényelnek azok a régiók, ahol a szegénységben élő gyerekek aránya az országos átlagot meghaladja; a fenti kistérségek markáns jellemzője a magas szegénységi kockázatú (8-10) települések nagy száma”¹⁴.

A programok és a hozzájuk szükséges infrastruktúra szakmai előkészítésének támogatása, az **EFOP-1.4.2-16** és **EFOP-1.4.3-16** konstrukcióban valósul meg, míg az EFOP-2.1.2-16 kódszámú projekt célja a támogatott településeken a fent nevezett felhívásokban támogatást nyert projektek megvalósításához szükséges infrastrukturális háttér létrehozásának biztosítása. A felhívás keretében megvalósuló fejlesztéseket folyamatosan nyomon követi és segíti az **EFOP 1.4.1-15**. Integrált gyermekprogramok szakmai támogatása c. kiemelt konstrukció (3 md forint).

EFOP-1.4.3-16 Jó kis hely – Biztos Kezdet Gyerekházak és kistérségi komplex gyermekprogramok támogatása

¹³ www.emet.gov.hu, www.gyerekesely.eu

¹⁴ www.biztoskezdet.eu

A Felhívás meghirdetésekor a támogatásra rendelkezésre álló tervezett keretösszeg 5,5 milliárd Ft. A támogatási kérelmek benyújtására 2016. december 12-től– 2018. december 12-ig van lehetőség. 1000 – 4000 lakos közötti települések esetén 35-40 millió Ft; 1000 lakos alatti települések esetén 40-44 millió Ft közötti vissza nem térítendő támogatásban részesíti a rendelkezésre álló forrás erejéig. A célcsoportok a Biztos Kezdet Gyerekház tevékenységcsoport vonatkozásában a koragyerekkori esélyteremtés támogatásához óvodáskor alatti gyereket nevelő családok, a kistéleplési komplex gyermekprogramok tevékenységcsoport vonatkozásában a gyermekek életkori igényeihez illeszkedően az integráció és esélyteremtés erősítése érdekében minden gyerek korcsoport, a 25 év alatti fiatalokat elérő „Jó kis hely” kistéleplési komplex gyermekprogramok és szolgáltatások biztosításához.

EFOP-2.1.2-16 Gyerekesély programok infrastrukturális háttere

A Felhívás meghirdetésekor a támogatásra rendelkezésre álló tervezett keretösszeg 5,5 milliárd Ft. A felhívás forrását az Európai Regionális Fejlesztési Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásban biztosítja. A támogatott támogatási kérelmek várható száma: 161 db

EFOP-1.4.2-16 Integrált térségi gyermekprogramok

A Felhívás meghirdetésekor a támogatásra rendelkezésre álló tervezett keretösszeg 15 milliárd Ft. A támogatott támogatási kérelmek várható száma: 31 db. a támogatási kérelmek benyújtására 2016. június hó 15-től 2018. június hó 15-ig van lehetőség

A cél: A járási család- és gyermekjóléti központok szolgáltatásainak bővítése, erősítése, kiegészítése, ezen belül forrást biztosítanak a Biztos Kezdet szemlélet elterjesztését célzó tevékenységekre. A szülők számára – különösen óvodás kor alatti gyermekkel - gyermeknevelést támogató motivációs képzésekre, rendezvénysorozatok szervezésére, valamint a Biztos Kezdet szemlélet megjelenésének elősegítésére a szakemberek és szülők kapcsolata tekintetében a bölcsődékben, óvodákban, iskolák alsó tagozatán, és más kisgyermekkorai szolgáltatásokban (előadások, csoportok, foglalkozások, stb.). Hiányzó szakemberek pótlására is biztosít forrásokat a konstrukció, cél a járás területén hiányzó, vagy a szükségletekhez képest nem megfelelő mértékben rendelkezésre álló szaktudás és szakértelem programba vonásának elősegítése (pl. gyermekorvos, szakorvosi ellátás, gyógytornász, pszichológus, fejlesztő pedagógus, gyógypedagógus, pedagógiai asszisztens, dietetikus, mediátor, óvodai-, iskolai-, telepi szociális munkás stb.)

A Biztos Kezdet Gyerekház/ szolgáltatás fő jellemzői

A Biztos Kezdet program célja, a lehető legjobb esély biztosítása a készségek-, képességek kibontakozásához, a lehető legkorábbi életkorban, azon gyerekek számára, akik a legnagyobb szegénységben élnek. A feladat olyan gyerek- és családbarát szolgáltatási környezet kialakítása, amely a szülők partneri bevonása és aktív részvétele mellett koragyermekkorban egyenlő esélyt biztosít a veleszületett képességek kibontakozásához. A Biztos Kezdet szolgáltatás megvalósításának elsődleges helyszíne a Gyerekház, de a program külső helyszínen is nyújthat a Biztos Kezdet szolgáltatásokat a Gyerekházzal nem rendelkező településeken, településrészekben.¹⁵ A helyi Biztos Kezdet programok a fenti célok elérése érdekében szervezik meg a helyi szükségletektől függően, a helyi szakemberek és szülők együttműködésével biztosítják a szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A program három alapelve, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a szülőkkel való együttműködés és a szakmaközi együttműködés.

A hozzáférést a kisgyermeket nevelő családok számára jól megközelíthető, folyamatos nyitvatartású, ingyenes Gyerekház biztosítja. A program a település összes kisgyermekes családja számára nyitott, viszont törekedni kell arra, hogy a program fókuszában a hátrányos helyzetben élő kisgyermekeket nevelő családok álljanak.. A szolgáltatás a képességek kibontakozását segítő személyi és tárgyi környezetet biztosít állandó szakember vezetése mellett, rugalmasan alkalmazkodik a helyi igényekhez és biztosítja a választás lehetőségét. A program meghatározó eleme a szülők aktív részvétele, a velük való tartalmas együttműködés, a szülői kompetenciák megerősítése, a családok egészségügyi, szociális, gyermekjóléti, oktatási, munkaügyi szolgáltatásokhoz való hozzájutásának segítése. Az együttműködés célja továbbá a tanulási motiváció felkeltése, a képzettség hiánya miatt a munkaerő-piacról kiszoruló fiatal szülők foglalkoztathatóságának javítása. Az alapellátásokhoz és a speciális szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása egyaránt fontos a hátrányos helyzet újratermelődésének megtörése érdekében. A korai felismerés és az esetleges fejlődési elmaradások kezelése érdekében is elengedhetetlen a különböző szakmák közötti együttműködés¹⁶.

A Biztos Kezdet program konkrét családi-nevelési/fejlesztési célja, a gyerekek testi, érzelmi, közösségi, értelmi, fejlődésének elősegítése, tanulási képességeinek javítása, alkalmazkodási és nyelvi képességeinek fejlesztése. A családok, szülők támogatása a hátrányos helyzet ismétlődésének megakadályozása érdekében (pl. a szülő-gyermek kapcsolat, a gyermeknevelési kompetenciák erősítése, a szülők foglalkoztathatóságának elmozdítása, támogatása terén). Az egészségkultúra fejlesztése, az egészségi állapot javítása, illetve a speciális nevelést igénylő gyermekek és családjuk támogatása, beleértve a szakosított szolgáltatásokhoz (pl. speciális fejlesztési szükséglet) való hozzáférést, valamint a segítő szakmák koordinációja, a közösségi részvétel és a helyi közösségek erősítése, a civil részvétel terepeinek bővítése.

¹⁵ A program rövid bemutatása az egyes pályázati felhívásokban, illetve 9. számú melléklet a Biztos Kezdet szolgáltatásról.

¹⁶ 9. számú melléklet.

A kutatás célja és módszerei

A fentiekben megfogalmazott ún. Biztos Kezdet személetet alapul véve fogalmazódott meg a kvalitatív kutatási komponens célja és kutatási kérdései is. A megrendelői feladat ezen része, egyfajta feltáró kvalitatív vizsgálatról szólt, amelynek célja volt egyrészt feltérképezni, hogy a kiválasztott, eltérő időpontokban létrehozott Gyerekházak hétköznapi gyakorlata között van-e különbség, illetve, hogy az egyes házak szakmai gyakorlata (azok közötti esetleges különbség) látható hatással van-e a gyerekek fejlődésére. Mindezen felül, a helyszíni vizsgálatok adatgyűjtése megpróbált pilot mérésként funkcionálni a BK Gyerekházaknak a gyermekek fejlődésére mért hatás panelvizsgálatához is.

A kutatási koncepció kialakítása során a Biztos Kezdet program igénybe vehető szolgáltatásainak – kötelező és választható – elemeit vettük alapul. Az elkészült interjú vezérfonalak alapelemeit a kötelező tevékenységelemek gyakorlati megvalósításának körüljárása adta. Minden egyes helyszínen részben strukturált interjút készítettünk a Gyerekház vezetőjével, és a Gyerekház munkatársával. Illetve fókuszcsoporthoz kellett volna hívni a szülőket minden egyes helyszínen, de mivel a Gyerekház-vezetők már a szervezés során jelezték, hogy a kisgyermekes anyukáknak teljesíthetetlen feladat gyermekeik nélkül részt venni egy hosszabb beszélgetésen, ráadásul a gyermekek eltérő napirendje miatt szinte lehetetlen, hogy egy időpontban nyolcan, tizen egyszerre elérhetőek legyenek, így módosítottunk koncepciónkon, s minden egyes helyszínen az arra vállalkozó szülőkkel egyéni vagy kiscsoportos interjút készítettünk.

A Gyerekház-vezetőkkel és a munkatársakkal készült interjúk fő témakörei a működés, működtetés rendjét, a kötelező és választható szolgáltatások/tevékenységek megvalósításának mikéntjét, a megvalósításban betöltött egyéni szerepüket, illetve a szülőkkel való kapcsolattartás, szülői bevonás gyakorlatát járták körül. A szülők beszámoltak arról, hogyan/honnan értesültek a Biztos Kezdet programról és a Gyerekház működéséről, hogy milyen gyakran, mióta és miért látogatják a házat, s hogy véleményük szerint mi az erőssége és mi a gyengesége a Gyerekháznak. A beszélgetések során a település jellemzőiről, a Biztos Kezdet program helyi beágyazottságáról és a Gyerekház helyi környezetéről is információval szolgáltak.

A terepmunka során az interjúk elkészítésén túl, minden egyes esetben foglalkozás-megfigyelésekre is sor került, amelynek célja a szakmai programok és a gyerekek fejlődése közötti lehetséges összefüggések feltárása volt, valamint annak vizsgálata, hogy milyen típusú foglalkozásokkal várja a családokat a Gyerekház. A foglalkozás megfigyelések tapasztalatai inputként szolgálhatnak egyfajta Gyerekház-tipológia kialakításához is.

A foglalkozás-megfigyelések szempontjai a következők voltak:

- A BK számára megfogalmazott célok, illetve megvalósulásuk helyi BK GYH prioritásokkal való összefüggése, megvalósulásuk helyzete, feltételei
- A GYH gyermekfoglalkozásainak szakmai színvonala, fejlesztő hatása.
- A fejlesztő hatás feltételei: tárgyi, személyi feltételek, szakmai háttér, felkészültség, képzések, továbbképzések,
- A GYH munkájának magas szakmai színvonalát biztosító feltételek, minőségfejlesztés, mentorálás;
- A GyH szülőkkel kapcsolatos szolgáltatásai: partneri kapcsolat, szülői kompetenciák fejlesztése, mintanyújtás, együttműködés – ezek fejlesztése érdekében szervezett programok
- Családok, szülők bevonására tett lépések, közösségfejlesztés
- Együttműködés az egészségügyi, oktatási, gyermekvédelmi, és a gyerekek fejlesztése érdekében szükséges külső szakemberekkel.

A 2016-os vizsgálat fő eredményei

A program célzottságát tekintve a különböző módszertannal¹⁷ nyert információk egyaránt azt mutatták, hogy a Biztos Kezdet házakba járó családok és gyermekeik rászorulók abban az értelemben, hogy jövedelmi helyzetük alapján szegényeknek mondhatók és a gyermekek is mutattak bizonyos elmaradásokat. Ugyanakkor a szülők iskolázottságát, jövedelmi viszonyait tekintve biztosan nem a leghátrányosabb helyzetűeket érte el a ház, a gyermekek körében pedig mind a születési súlyt, mind a sérültségek meglétét tekintve az adott hátrányos helyzetű térségekre jellemző mutatókat meghaladó értékeket tapasztaltunk. A kvalitatív vizsgálat is rámutatott arra, hogy amennyiben jó színvonalú szolgáltatás nyújt a ház, a településen lakók körében a kevésbé hátrányos helyzetűek közt is népszerű lesz a szolgáltatás. Ráadásul a rászorultság nemcsak anyagi értelemben értelmezhető, van, akinek sérült a gyermeke, vagy családjában veszélyeztetett helyzetű.

A gyermekház helyét alapvetően befolyásolta, hogy hol van a településen elérhető ingatlan. A Gyerekházba járó szülők a központi elhelyezést preferálták volna, mert szívesen mozdulnak ki otthonról, másrészt így egyéb vásárlásaikat is el tudnák intézni. Ugyanakkor vannak olyan kritikák, hogy a központban elhelyezkedő jól felszerelt házak gyakran olyan középosztályos kultúrát sugallnak, amelyek eltérnek a célcsoport kultúrájától és inkább elijeszti őket. Így vannak, akik a szegregátumot tekintik megfelelő helyszínnek, amely valóban hozzáférhetőbb az ott lakók számára, ugyanakkor, amennyiben jó színvonalú a szolgáltatás, megtalálják a máshol lakók is. Az értékelés tapasztalatai szerint a szegregátumban vagy a központban való elhelyezésnek egyaránt van előnye és hátránya, éppen ezért talán célszerű lenne a kettő között térben megtalálni az optimális helyszínt és a falugondnok és busz segítségével megkönnyíteni a szülőknek a Gyerekházba való eljutást.

¹⁷ A teljes módszertani leírást, lásd: A Biztos Kezdet Program monitorozása és értékelése a TÁMOP 5.2.1.-12/1 Gyerekesély program országos kiterjesztésének szakmai módszertani megalapozása és a program kísérése című kiemelt program keretén belül, T-Tudok Zrt, 2016. Kézirat.

Az online felmérés adatai szerint a Biztos Kezdet házak 57 százaléka 20-40 négyzetméteres játéktérrel rendelkezett, 7 százalékuk ennél kevesebbel, 23 százalék 41-50 négyzetméter közöttivel és 13 százalék ennél is többel. Az életkornak megfelelő alapjátékok mindenütt megtalálhatók voltak. A játék repertoár nagymértékben függött a beszerzési lehetőségektől, és a beszerzést végző szakmai ismereteitől.

A játékok minőségétől és mennyiségétől függetlenül, szinte minden Gyerekházban, napi tevékenység volt a szabad játék és a szülővel való együttes játék. A játék szervezési módjaival kapcsolatban a helyszíni tapasztalat azt mutatta, hogy a játékos tevékenységekbe bekapcsolódott ugyan a felnőtt vagy a szülő, kialakult a spontán együtt játszás, de a különböző tevékenységek fejlesztő hatásának erősítéséhez nem volt elég tudatosság. A helyszíni vizsgálat során elenyésző arányban fordult elő csoportos irányított fejlesztő játék-tevékenység.

Míg a foglalkozásokat illetően viszonylag homogének, a szakmai tevékenység terén már jobban különböztek egymástól a Gyerekházak. Leggyakrabban kiscsoportos szakmai megbeszéléseket és a szülőkkel való problémamegoldó fórumokat szerveztek. A legritkábban előforduló tevékenységek a szakmai műhelytevékenységek és a szakértő hospitálása volt. Ez utóbbi esetén nagyon sok Gyerekházba csak a mentor járt, más szakmai közönség nem.

Az online felmérés szerint a különböző helyi szakemberek közül a leggyakrabban a védőnő látogatott el a gyermekházba, pedagógus és egészségügyi szakember jóval ritkábban jutott el a gyermekházba. Gyermekorvos 41 százalékában soha, 29 százalékában maximum évente egyszer látogatott el. Házi orvos 56 százalékban soha, 32 százalékban maximum évente egyszer. Bölcsődei munkatárs 75 százalékában soha nem járt BK Gyerekházban. Óvodapedagógusok jellemzően negyedévente, félévente jelentek meg. Ez részben betudható annak is, hogy korábban az óvodák gyakran riválisként tekintettek a Biztos Kezdet házakra. Ugyanakkor a sikeres óvodai beilleszkedés, mint legfontosabb eredményességi indikátor feltételezné a BK Gyermekházak és óvodák közötti szoros együttműködést és a Gyerekház-óvoda átmenet célzott kezelését. A védőnő és családsegítő jellemzően havonta jelent meg a házakban. Védőnő leggyakrabban a legrégebbi gyermekházakba járt, családsegítő pedig a 2010 és 2012 között alapítottakba.

A statisztikai elemzésekből kirajzolódott, hogy a gyermekek igen nagy egyéni különbségeket mutattak a különböző fejlődési területeken, viszont nem volt szignifikáns különbség a gyermekek neme és fejlettségi állapota között. A korábbi kutatási eredményekkel ellentétben, a vizsgált gyermekek a gondolkodási képességek és a mozgásfejlődés területén mutatták a legnagyobb elmaradást, míg a szociális fejlődés és az érzelmi fejlődés területén igen magas pontszámot értek el. Korrelációs elemzés alapján kirajzolódott, hogy a két területen nyújtott teljesítmény pozitívan korrelál azzal, hogy a gyermek mennyi ideje jár a Gyerekházba. Ez azt jelenti, hogy alacsony elemszám mellett is kimutatható a Gyerekházak pozitív hatása a gyermekek szociális és érzelmi fejlődésére, ami a Biztos Kezdet program egyik alapvető célkitűzése. A megkérdezett BK gyermekházak vezetőinek 85 százaléka a Biztos Kezdet Gyerekház sikerességét az odalátogató gyerekek sikeres óvodai beilleszkedésében látta és a

gyermek érzékelhető fejlődésében. A bevont családok számának növekedését kétharmad, a gyermekek számára elérhető speciális fejlesztést felük tartotta a siker indikátornak.

A kutatás helyszínei

A kvalitatív vizsgálat helyszínei a Gyermekesély Programiroda munkatársaival közösen kerültek kiválasztásra. A program szakmai vezetője és a mentorai ún. jó gyakorlatokat ajánlottak, azaz olyan Gyerekházakat javasoltak kiválasztásra, amelyeket jól működő, mintaértékű Gyerekháznak tartottak. A kiválasztás során 3 egyéb kritériumot is figyelembe vettünk:

1. a település nagyságát;
2. a Gyerekház létrehozásának évét (illetve hogy hányadik pályázati körben indult útjára a Gyerekház);
3. a Gyerekháznak a településen belüli földrajzi elhelyezkedését (szegregátumban vagy szegregátumon kívül, illetve, hogy a település központjában helyezkedik-e el a ház).

A Gyerekesély program a Biztos Kezdet szolgáltatások 4 típusát különbözteti meg. Az alaptípus a Biztos Kezdet Gyerekház, amely jellemzően mintegy ezer fő feletti településeken működik, olyan ingatlanban, amely az érintett családok számára gyalog (babakocsival) is megközelíthető. A második típusba olyan Gyerekházak tartoznak, amelyek úgy működnek, hogy a gyerekeket a környező településekről hordják át. Ez a szolgáltatástípus jellemzően 1000 főnél kisebb településeket céloz meg. Azokon az egymáshoz viszonylag közel eső kisebb településeken vagy településrészekben, szegregátumokban, ahol a behordás sem oldható meg, viszont a térségben már működik Biztos Kezdet Gyerekház ún. kitelepüléssel, félidős nyitva tartással is nyújtható szolgáltatás. Ebben a (harmadik) típusban a már meglévő Gyerekház a kitelepülő szolgáltatás anyaintézményeként is funkcionál. Erre a megoldásra Magyarországon ma még nincs példa, viszont ha lenne ilyen modell, akkor a kitelepülő helyszíneken biztosítani kellene a minimum feltételeket, a megvalósítók sem lehetnének azonosak az anyaintézmény dolgozóival. A negyedik csoportba azok a Gyerekházak tartoznak, amelyek elhelyezésük szempontjából valamilyen meglévő helyi intézményben kapnak helyet - például óvodában, bölcsődében, vagy olyan közösségi térben, ahol más szolgáltatás is működik. Ez a fajta megoldás jellemzően nagyobb települések sajátja. Itt elemi fontosságú a Biztos Kezdet Gyerekház integritásának biztosítása.

A kiválasztott Gyerekházak fő jellemzői

A kvalitatív kutatás helyszínéül választott települések közül négyben az alaptípushoz tartozó Gyerekház működik, egy ezer főnél kisebb település Gyerekházába a környező településekről is áthordják a gyerekeket, és egy településen pedig a helyi Kistérségi Szociális Központban kapott helyet a ház, azaz a negyedik típusba sorolható.

1 táblázat *A kiválasztott Gyerekházak fő jellemzői*

Település jele	Megye	Lakosok száma (fő, 500ra kerekítve)	Gyerekház indításának éve	Gyerekház területi elhelyezkedése
“A”	Bács-Kiskun	2000	2005	település központjában
“B”	Bács-Kiskun	5500	2012	szegregátumban
“C”	Borsod-Abaúj-Zemplén	500	2013	település központjában
“D”	Szabolcs-Szatmár-Bereg	4000	2009	település központjában, más szolgáltatásokkal együtt
“E”	Szabolcs-Szatmár-Bereg	5000	2010	szegregátumhoz közel

A 2018-as helyszíni vizsgálatok fő eredményei

A jelen kutatási szakasz terepmunkáira 2018 márciusa és júniusa között került sor. Mindegyik kiválasztott Gyerekházban azonos vizsgálati folyamat zajlott le: a gyermekháza érkező szülőkkel való ismerkedés, a kutatás céljának ismertetése, a zajló foglalkozások strukturált megfigyelése, interjúk a gyermekház vezetőjével és munkatársával, szülői kiscsoportos beszélgetések, a Gyerekház környezetének a megfigyelése.

A fenti adatgyűjtési folyamat eredményeképpen, és összehasonlítva a 2015/16-os terepmunkák eredményeivel, a következő fő témakörök és állítások körvonalazhatók.

1. A Gyerekház elhelyezkedése, mint a látogatottságot befolyásoló tényező

A magyarországi Biztos Kezdet program kezdetétől fogva állandó kérdésként merül fel, hogy ún. hátrányos helyzetű térségekben hol „érdemesebb” Gyerekházat működtetni: szegregátumban, vagy a település centrumában? A jelen tanulmány bevezetőjében már bemutatásra került az a 4 alaptípus, amely szervezetileg választ kíván adni erre a dilemmára, azaz lehetőséget biztosít a program arra, hogy mindig helyi igényekre reflektálva szülessen döntés a Gyerekház helyszínéről. Alapvetően a Gyerekházak létrehozására pályázó szervezetek, önkormányzatok feladata annak mérlegelése, hogy az adott település mely részében tudja betölteni funkcióját a ház.

A kvalitatív vizsgálat tanúsága szerint, a vizsgált Gyerekházak településen belüli elhelyezkedését alapvetően befolyásolta az a tény, hogy milyen ingatlant tudott az önkormányzat a Gyerekház számára biztosítani. A vizsgált 5 település közül kettőben eleve adott volt a helyszín: „C” településen a pályázati programban részt vevő civil szervezet

rendelkezett olyan ingatlannal, amely – felújítás után – alkalmassá vált arra, hogy a Gyerekház helyszínéül szolgáljon, „A” településen pedig már a 2003-as ún. kísérleti modellprogram óta ugyanabban az épületben működik a ház. A többi három település esetében olyan ingatlant keresett a fenntartó, amelyben valamikor korábban – az elmúlt 4-5 évben - már hátrányos helyzetű tanulókat/lakosokat célzó programok megvalósítása kapott helyet, és/vagy szociális szolgáltatást nyújtó helyszíneként működtek. Az egyes helyszíneken készült interjúk alapján megállapítható, hogy a rendelkezésre álló (illetve felszabadítható) ingatlan elhelyezkedése alapvetően meghatározta, hogy mely BK alapmodell megvalósításában kezdjen el gondolkodni a pályázó/fenntartó. Fontos megjegyezni, hogy több esetben a kijelölt ingatlan a korábbi pályázati program megvalósításának kezdetén még nem volt beköltözhető állapotban, így a Gyerekházak ideiglenes helyszínen kezdtek el működni, ami viszont nem szerencsés akkor, amikor egy új szolgáltatást igyekeznek meghonosítani a településen, valamint a többszöri ki és beköltözés az implementáció időszakának ún. hasznos idejét kurtította meg.

2018-ra minden egyes vizsgált helyszínen már „bejártódtak” a rendelkezésre álló ingatlanok, egyedül „E” településen költözött el a Gyermekház egy másik településrészre a két kutatás közötti időszakban. „E” településen, 2015 végén egy kis alapterületű, de viszonylag a központban található ingatlan állt a Gyerekház rendelkezésére, 2018-ra azonban egy település széli, az előző házhoz képest több, mint kétszer akkora ingatlanba költözött a ház. Így a jelenleg vizsgált öt település közül háromban a központban, vagy ahhoz közel, a másik kettőben pedig a szegregátumban, vagy ahhoz közel helyezkedik el a Gyerekház.

A szegregátumba helyezett szolgáltatás, viszont egyéb problémás kérdéseket is szül. A vizsgált települések többségében ugyanis, nem csak egy elgettősodott településrész van, hanem legalább kettő. Az egyes szegregátumok helyi megítélése, jellemzése más és más. A Gyerekház fenntartója ha szegregátumba helyezi a szolgáltatást, akaratlanul is választ a gettórészek közül, s ezt a „választást” a helyi lakosok értelmezni kezdik, a plusz szolgáltatásnak a „betelepítése” az egyik elszigetelt településrészbe felértékeli azt, míg a másokban élő kisgyermekes családok még depriváltabbnak érzik magukat, s elzárkóznak a Gyerekház használatától. A központba helyezett ház elérhető minden egyes településrészen élő család számára, így az egyenlő hozzáférés lehetősége nem csorbul.

A vizsgált házak elhelyezkedése

„B” településen a Gyermekház a falu szegregátumában, annak is a szélén, földes úttal, nehezen megközelíthető helyen található. A Gyermekház vezetőjének elmondása szerint, azonban sok fiatal pár, kihasználva a falu belsejében megüresedett és megvásárolhatóvá váló ingatlanok adta lehetőséget, a falu belsejébe költöztek, így számukra, a Gyerekház babakocsival, kerékpárral nehezen megközelíthetővé vált. Ez a beköltözési folyamat érezteti hatását a ház látogatottságán is, a szolgáltatást rendszeresen igénybevevők száma a megközelítés nehézségei miatt erősen lecsökkent.

„E” településen a Gyermekház a település központjától távol kapott új helyet a falu számára épített szinte használaton kívüli közösségi házban. Az új ingatlan több nagy helységgel rendelkezik, külön fejlesztő szoba is rendelkezésre áll. A tágas terek ellenére, mind a szülők, mind a Gyerekház munkatársai nem maradéktalanul elégedettek: az ingatlan hátránya nemcsak az elhelyezkedésében rejlik, hanem abban is, hogy nincs olyan udvar, amelyet használni tudnának. Az épület előtt egy kikövezett parkoló áll, nincsenek fák, sem árnyékos terület. Kinti játékokra, kinti családi programok szervezésére így nincs lehetőség.

Az „A”, „C”, és „D” települési Gyerekház a település központi részén, jól megközelíthető helyen található. Ez a központi fekvés pozitívan befolyásolja a látogatottságukat. A települések központjában való elhelyezkedés előnye a szülők elmondása szerint az, hogy a napi (családi) ügyintézés helyszínei (orvosi rendelő, élelmiszer bolt, stb.) és a Gyerekház helyszíne földrajzilag szinte egybeesik, valamint a többgyerekes anyukáknak egy úttal van lehetőségük óvodába, iskolába kísérrni, illetve hazavinni a nagyobb gyerekeket. Sőt, szükség esetén, szülő nélkül is részese lehet a foglalkozásnak az ügyintézés ideje alatt a kisgyermek. Ez nagy segítséget jelent a szülőknek. A faluközponttól távoli házak esetében az előző lehetőségétől elesnek, így praktikusán nem tudják összevonni teendőiket. A házak központi részen való elhelyezkedése a település lakói előtt is ismertebbé teszi tevékenységüket, így nagyobb a lehetőség arra is, hogy az integráció fontos eszköze lehessen. Egyrészt a szolgáltatást igénybevevők köre bővíthet, a roma szülők, családok jobban a település, a falu részének érezhetik magukat, és a település is szervezesebb részének tekintheti a Gyerekházakat.

2 táblázat A vizsgált házak látogatottsága a 2018 januárja és júniusa között, a DOK-rendszerbe szolgáltatott adatok alapján

Település neve	Gyerekház területi elhelyezkedése	Rendszeresen járók (fő)					Külsősök (fő)				
		feb	már	ápr	máj	jún	feb	már	ápr	máj	jún
„A” település	település központjában	8	7	7	8	7	0	0	0	0	0
„B” település	szegregátumban	7	12	11	11	10	3	7	2	7	8
„C” település	település központjában	8	9	10	7	10	0	0	0	3	0
„D” település	település központjában	12	12	12	10	14	0	0	0	0	0
„E” település	szegregátumban	12	10	10	11	11	0	0	0	0	0

A helyszíni vizsgálatok azonban a fenti táblázatban foglaltaktól némileg eltérő képet mutattak. Ottjártunkkor „B” településen 1 gyermek, „A” településen 6 gyermek, „C”, „D” és „E” településeken 8 gyermek vett épp részt a napi foglalkozásokon. A gyermekek életkori eloszlása 8 hónapostól egészen a 3 évesig terjedt. A Gyermekházak vezetőivel készült interjúk alapján megállapítható, hogy a rendszeres járók biztosítása nagy erőfeszítést igényel, a látogatás gyakoriságát a családok aktuális élethelyzete, a gyermekek pillanatnyi egészségügyi állapota, az időjárási viszonyok, illetve az egyes évszakok jellemzői (pl. ünnepi időszakok) is befolyásolják. Több interjúalany felhívta a figyelmet arra is, hogy évről évre változik a szülői

közösség összetétele, néha-néha véletlenszerűen kialakulnak nagyon összetartó, baráti szülői közösségek, amelyek már önmagában is rendkívül vonzó közegként jelennek meg. Ha létrejön egy ilyen közösség, akkor a rendszeres részvétel biztosítása nem okoz problémát, a szülők rendszeresen és örömmel járnak akár napi szinten a foglalkozásokra.

2. A szakmai minőségi munkát meghatározó tényezők

A Gyermekház szakmai munkájának minőségét nagymértékben befolyásolja a Gyermekház vezetőjének és munkatársának a pedagógiai felkészültsége, a programban szerzett tapasztalata; a munkatársak fluktuációjának mértéke, a vezetés állandósága; illetve a ház vezetőjének szakmai, emberi elfogadottsága/ismertsége a helyi társadalomban.

„B” település kivételével mindegyik vezető pedagógiai végzettséggel rendelkezik. Többnyire a Gyermekház működésének kezdetétől, vezetik az intézményt. Változás csak „A” és „B” településen történt. „A” településen 2005-től 2015-ig ugyanaz a személy vezette a házat, majd őt az egyik munkatárs váltotta a vezetői pozícióban. „B” településen többszörös fluktuáció után került a ház élére a mostani vezető, aki korábban szülőként is kapcsolatban állt a Gyermekházzal. Elmondása szerint, 2018 januárjában került vezetői pozícióba. Művelődésszervezői végzettsége van, de ahhoz hogy megőrizhesse ezt a pozíciót, a néhány évvel ezelőtt félbeszakított óvodapedagógiai tanulmányait is folytatnia kell. A vizsgált házak vezetői között szociálpedagógus, óvodapedagógus és tanárvégzettségű is található. A felkeresett települések közül, csupán a „B” települési Gyermekház élén áll jelenleg olyan vezető, aki nem vett részt Biztos Kezdet tréningen, mivel a munkába lépése óta még nem került meghirdetésre ilyen tanfolyam. A szakmai munka szervezésében főként így tapasztalt kollégájára támaszkodik, aki a kezdetek óta a Gyermekház munkatársa. Így elmondható, hogy a „B” települési vezető képzésbeli hiányosságát és kevés tapasztalatát kivéve, mindenütt kialakult rutinszerű munkaszervezés észlelhető, viszont miként a „B” települési példa is mutatja, valószínű, hogy az ez évben kinevezett gyermekház vezetőnek, nem egyedüli kezdő vezetőként nem volt lehetősége elvégezni a Biztos Kezdet alapképzést. Ez a fajta hiányosság azonban súlyos szakmai, minőségi problémákat szülhet.

Az interjúkból egyértelműen kiderül, hogy 2016-tól kezdődően hiányzik a szakmai munka továbbfejlesztéséhez, tudatosabb szervezéséhez szükséges folyamatos továbbképzés, tapasztalatcsere, a korábbihoz hasonló szakmai mentori támogatás. A mentorok személyében történt változás a korábbi mentorok rendszerszintű cseréje bizonytalanságot szült, annál is inkább, mivel az újak valószínű sok feladatuknál fogva ritkán, vagy alig jutnak el a házakba. Segítségük leginkább a két adminisztratív rendszer kitöltésének támogatásában merül ki. A szakmai működtetőkkel való egyeztetés alapján megállapítható, hogy a TÁMOP projektek 2015-ös zárásától kezdődően, 2017 januárjáig, az új uniós fejlesztési szakasz kezdetéig, nem volt lehetséges mentorokat foglalkoztatni. A mentor-hálózat újraszervezésére 2017 januárjától kezdődően volt újra lehetőség.

3. Tárgyi feltételek, fejlesztő eszközök megléte

Valamennyi meglátogatott ház a szükségleteknek megfelelő épületfeltételekkel rendelkezik: megfelelő nagyságú gyermekfoglalkoztató terem, mosdókkal, mosó és kiszolgáló helyiséggel, konyhával. A legfontosabb feltételek mindenütt adottak, köszönhetően az indulást finanszírozó EU-s programoknak, amelyekben elegendő pénzügyi háttér állt az optimális környezet kialakítására. Többnyire az akkor beszerzett bútorok, eszközök, játékok találhatóak meg most is a legtöbb házban. Az EU-s források elapadása után már csak minimális infrastrukturális fejlesztésre és eszközbeszerzésre van lehetőség. A gyermekház vezetők egyöntetű elmondása szerint évente egyszer részt vehetnek egy meghívásos eszközbeszerzési pályázaton, amely segítségével 1 millió forintos keretig igényelhetnek eszközöket. Ennek negyedét viszont egy meghatározott listán szereplő, meghatározott fejlesztő eszközökre kell költeni¹⁸. Ahol nagyobb mérvű fejlesztésre van szükség, ott (pl. „D” településen), az önkormányzat segítségével tervezik a szükséges átalakítást, bővítést. Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy az önkormányzatok mindenütt segíteni tudnak. Rendszerint az állam által finanszírozott összegből kell gazdálkodniuk. Kiemelkedőnek tekinthető az „E” települési fejlesztés, ahol a Gyerekház új, a falu számára épített közösségi házba költözhetett a korábbi szűkös helyről.

A megfelelő környezet kialakítása kulcsfontosságú a gyerek hatékony tanulása és biztonsága szempontjából is. A tanulási környezet magába foglalja a gyereket körülvevő személyeket, valamint a fizikai teret és eszközöket. A megfelelő környezet lehetőséget teremt a gyerek számára, hogy egy ráfigyelő, érzékenyen reagáló, tapasztalt felnőtt támogatása mellett felfedezze a világot, tanuljon és fejlődjön. A gyerekek akkor tanulnak leghatékonyabban, ha egy adott tevékenység érdeklődésük középpontjában áll. A felnőtt akkor segíti a gyerek tanulását, ha képes ráhangolódni érdeklődésére, az interakciók során megerősíti és gyarapítja tudását, maga is részt vesz a közös probléma megoldásában és a róla való gondolkodásban. A gyermekek fejlődése a 3 év alatti években elsősorban egyéni diszpozíciók és a környezet tartós hatásának összhatásaként alakul.

Valamennyi ház, környezeti adottsága erre a fenti feladatra kalibrált, azaz megfelelő térrel és annak optimálisnak nevezhető elrendezésével bír. Minden egyes helyszínen szőnyeggel borított, mászásra és játszásra alkalmas tér került kialakításra, életkornak megfelelő nagyságú asztalok, székek a manuális tevékenységekhez, jól elérhető magasságú polcok a játékok tárolására. A különböző játékok mennyisége általában megfelelő. Összetételük azonban, az alaptevékenységekhez szükségeseken kívül, nagyon különböző. A gyermekházak munkatársainak elmondása szerint, a játék-választás során a tisztántarthatóság és tartósság mellett döntően nyom a latba, az ár. Így a színes műanyag játékok mennyisége a meghatározó a vizsgált házak mindegyikében. Kevés természetes anyagból készült játék, eszköz található. Szintén az ár és a rendelkezésre álló pénzügyi források szűkössége határozza meg a manuális és érzékelő tapasztalatgyűjtéshez szükséges anyagok/eszközök rendelkezésre álló

¹⁸ Lásd: Bevezetés, 3. oldal.

mennyiségét is. Ez a szűkösség a gyermekek számára biztosított választható anyagok mennyiségében is látszik. Ezt a szűkösséget a házak munkatársainak a leleményessége sem tudja kompenzálni, akik rendkívül ötletesek a különböző anyagok, eszközök beszerzésében, biztosításában: a háztartásokban és a természetben található (hulladék)anyagokat igyekeznek gyűjteni és felhasználni, ami persze jó mintát nyújt a szülőknek is.

Szinte alig található a Gyerekházakban a sokoldalú érzékszervi fejlődést szolgáló változatos felületekkel rendelkező (látás, tapintás, hallás, ízlelés és szaglás) tárgy, eszköz. Ezek különösen hasznosnak lennének a speciális fejlesztést igénylő gyerekek számára. A foglalkozásokon sem láttunk a kis ritmushangszereken kívül ilyen jellegű eszközt használatban.

Általában kevés a különböző életkorokban használható könyvek száma is, és főként azok szabad használatának lehetősége. Feltehetően az ok a pótolhatóság nehézsége. Kirívó esettel szembesültünk az egyik Gyerekházban, ahol egy kis szobai medencét a felnőtt helyi könyvtár kiszuperált szakkönyvei töltötték meg, s a gyerekek ezek között ülve játszottak a könyvekkel. Visszatérő tendencia, hogy a gyerekkönyvek olyan magas polcokra vannak helyezve, ahonnan csak felnőtt segítséggel emelhetők le, vagy még a szülők elől is elzárva, zárt szekrényekben kerülnek tárolásra, ahonnan csak szülői kérésre kerülnek elő.

Két ház kivételével mindenütt van szabadtéri játéklehetőség, udvari játszótér, azonban nagyon különböző felszereléssel. Jól felszerelt, változatos, kihívást jelentő, jól használható korszerű játékokkal felszerelt udvart egy helyen sem találtunk. A házak vezetői, az interjúkban kifejtették, minden együttműködési, pályázati lehetőséget igyekeznek kihasználni a szabadtéri játékok tárának bővítésére, azaz mind a helyi önkormányzattal, mind különböző alapítványokkal próbálják folyamatosan bővíteni a berendezést, a játékokat, és a szükséges anyagokat.

4. A gyermekházak fejlesztési tevékenysége

A vizsgált Gyerekházakban, heterogén életkori csoportokban, többnyire 12-22 hónapos korú, illetve néhány 22-28 korú kisgyermek vett részt a foglalkozásokon. A Gyerekház vezetők és a munkatársak interjúi alapján megállapítható, hogy ez az életkori megoszlás nem csak a terepmunka idején volt jellemző, hanem napi szinten ez az átlagos felhasználói kör. Így a napi foglalkozások és az esetleges egyéni fejlesztések tervezésének ennek a kisgyermekcsoportnak az életkori fejlődési jellemzői mentén kellene történnie. Ezeknek a jellemzőknek a számbavétele szintén meghatározó erővel kell, hogy bírjon az egyes pedagógiai célok, módszerek és eszközök meghatározásánál és kiválasztásánál is.

A korai kisgyermekkor egyes fejlődési szakaszainak vannak domináns jellemzői, de ezek között - egyéni sajátosságok okán is - lehetnek jellemző átfedések, elmaradások, vagy gyorsabb fejlődési szakaszok. Valamennyi szakaszra jellemző azonban a világ megismerése

iránti vágy, érdeklődés, legfeljebb más-más érzékszerv aktuális dominanciájával; a kapcsolatteremtés önmaguk fel-, és megismerésén keresztül a társak és a felnőttekkel való bizalmi kapcsolatépítés készségeinek kialakulása; az önállóság, az önellátás fokozatos kialakulása; illetve viselkedési szabályok ismerete és a szabálytartás fokozatos kialakulása.

Ahhoz, hogy e fejlődési szakasz jellemzők zavartalanul és megfelelően kialakulhassanak a célcsoport számára, különös fejlesztési fontossággal¹⁹ bírnak a következők:

- *A nagy mozgás és finom motorikus mozgások harmonikus fejlesztése.* Ezek nemcsak a testi fejlődés, hanem a sikeres tanulási folyamatok feltételét is biztosítják. Elmaradásuk különböző tanulási zavarokat vonhatnak maguk után. Különösen fontos szabad mozgásteret teremteni a másfél éves korig többnyire kézben, karban, babakocsiban tartott, szűk élettérben növekedő, szabad padlófelületen nem mászó, kúszó gyerekek számára is. Így biztosítva, hogy amint önállóan elkezdnek járni, a nagymozgásuk rohamos fejlődésnek tudjanak indulni.
- *Kommunikáció és nyelvi fejlesztés.* Különösen fontos fejlesztendő terület, hiszen a halmozottan hátrányos helyzetben felnövő gyerekek beszédfejlődése általában sok gondot hordoz. Általában lassabb, hiányosabb beszédértéssel, szűk szókinccsel, és kevesebb kommunikációs tapasztalattal rendelkeznek.
- *A gondolkodás fejlesztése.* Az értelmi fejlődés elengedhetetlen feltétele az önálló, közvetlen tapasztalatszerzés, sokféle eszközzel, sokféle tevékenység által. Így a különféle anyagokkal való ismerkedés, és az összetett tárgyi környezet biztosítása kiemelten fontos. A szegényes életkörülményekből adódó hátrányok: a tárgyi környezet sivársága, a játékok és különféle eszközök hiánya, a nehézkes kommunikáció szűkíti a fogalmi gondolkodás alakulásának lehetőségét.
- *Szocializáció.* A kisgyermekkor szocializáció alapja, hogy a gyermek a róla gondoskodó felnőttekhez (ideális esetben a szüleikhez) fűződő kapcsolatában talál biztos bázist és tájékozódási pontot. Ez segíti elő a megfelelő pszichológiai önállósulást, amely a sikeres közösségi integrálódás biztosítója. A közösségbe való sikeres integráció kulcsa a fejlett szociális képesség, a rugalmas alkalmazkodó képesség, a szélesebb körű szókinccs, és a koordináltabb mozgásképeség is.

Foglalkozások tervezése és értékelése

A Gyerekházak vezetőinek félévente kell értékelést és arra alapozó munkatervet készíteni, amelyeket az un. DOC rendszerbe töltenek fel. A beszámolók nyitott kérdésekre adott rövid

¹⁹ Kisgyermekkor fejlődés megalapozása. Kézikönyv a Biztos Kezdet program munkatársai számára. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet – Gyerekesély projekt www.biztoskezdet.hu

válaszokat, illetve bizonyos területek értékelését tartalmazzák. A kérdések sorra veszik a Gyerekház elvégzendő tevékenységeit, amelyek csak nagyon szűk, rövid válaszokat indukálnak. Visszajelzés a mentorok, vagy bármilyen szakmai irányító vezető részéről – a felületen - nem található²⁰.

A munkatervek egy meghatározott sablon szerint készülnek. Sorra veszik a Gyerekház kiemelt feladatait, együttműködés helyzete, kapcsolatok különböző intézményekkel, egészségügy, kultúra, oktatás vonatkozásában, team ülések, stb. Rendszerint pár mondatos értékelő válaszokat találunk, amelyek mögöttes tartalmát kevésbé teszik láthatóvá.

Nem találunk szinte egyetlen munkatervben sem okfeltárást, egy sikeres, vagy sikertelen tevékenység mögötti okkeresést, ezekre épülő következtetéseket, feladat-meghatározást. Leginkább rutinszerűnek nevezhető a gyerekek számára szervezett foglalkozások tervezése. Ugyanazokat a tevékenységeköröket tervezik, hasonló, vagy szinte azonos tevékenységekkel. Ez szinte természetes, hiszen valóban ezek a fő fejlesztési területek, és többnyire ezekhez van megfelelő tudásuk, és többnyire anyag és eszközfelszerelésük is. Ezek a tevékenységekörök a következők:

- manuális tevékenységek: amelyek többnyire ünnepkörökhöz kapcsolódóan az otthoni környezetben is elkészíthetők, egyszerű anyagokból és kevés eszköz felhasználásával készíthető dísz tárgyak, ritmushangszerek, mozgásfejlesztő eszközök. Gyakori, hogy az otthonokban szinte csak a gyerekekkel közösen készített tárgyak díszítik a lakást. Sok szülő is csupán a Gyerekházban ismerkedik meg először a különböző ünnepkörök jelentésével, szokásaival, és találkozik először ilyen jellegű kézműves tevékenységgel.
- anyanyelvi nevelés: mesék, mondókák hallgatásán, tanulásán van a hangsúly, a mondókázás közösen történik az édesanyjakkal. Figyelmet fordítanak a mesék dramatizálására is, elkészülnek az ehhez szükséges vizuális eszközök, bábok, gyakoriak a rövid bábelőadások is.
- mozgásos tevékenységek: a házak többségében rendelkezésre állnak mozgásfejlesztő eszközök (Aires-háló, alagút, lépegető, body-roll henger, szivacs, gimnasztikai labdák, tüskés labda, ernyő, babzsák). Ezek segítségével zajlik a szisztematikus mozgáskoordináció fejlesztés, illetve a nagymozgások, finommozgások fejlesztése játékos mozgásgyakorlatokkal. Ez kiegészül a szabadtéri játékok, eszközök használatával, amely két házban nem megoldott jelenleg.

A foglalkozások megvalósulása

Valamennyi házban fő tevékenység a szabad játék, amelybe érdeklődés-felkeltéssel, vagy a gyerekek által választott, kedvelt tevékenységek beajánlásával - illesztnek be (a ház vezetője, vagy a munkatársa által vezetett) fejlesztő tevékenységeket. Mindenütt a szülőkkel együtt

²⁰ A vizsgált munkatervek mind 2017-ben készültek.

tevékenykednek a gyerekek, ami nemcsak nekik, de gyakran a szülőknek is fontos fejlesztő tevékenység. Az alacsonyabb életkorokban még többnyire a szülő választ és próbálja gyermekét is motiválni a kezdeményezésben való részvételre. A kicsit nagyobbak már saját döntésük alapján választanak, részt vesznek-e az irányított foglalkozásban, vagy folytatják a már megkezdett (szabad) játékukat. Egy helyszínen tapasztaltak kivételével, mindenütt rugalmasan kezelték a foglalkozásvezetők a gyerekek választásait.

A legtöbb helyen heti tervvel dolgoznak, amely témanapokat tartalmaz, azaz napokra osztja be a különböző témákkal kapcsolatos tevékenységeket. Annak ellenére, hogy a szabad játék lehetőséget biztosít sokféle tevékenységre, a fejlesztés naponta így csak egy területre fókuszál. Ez a fajta foglalkozásszervezés akkor van számottevő hatással az egyes gyerek fejlődésére, ha naponta, vagy legalábbis egy héten többször látogatnak el a házba. Ha ritkábban járnak, vagy ha a hét mindig azonos napján, akkor kimaradhat néhány fejlesztendő terület stimulálása.

Egy ház szervez úgynevezett komplex foglalkozásokat, amelyben mese, mondóka, kézművesség, mozgás egyaránt szerepel. Így egyrészt nagyon érdekes és mozgalmas a foglalkozás a gyerekek és szülők számára is, másrészt a ritkábban járó kisgyerekek is sokoldalú fejlesztést kaphatnak.

A látott foglalkozások általános jellemzője a rugalmasság. A szabad játékból kiindulva, vagy arra építve, finom érzékkel kezdeményeznek a foglalkozás-vezetők. A szülők is ehhez alkalmazkodva figyelik kisgyerekek reakcióit, és hozzájuk alkalmazkodva óvatosan terelik őket egy-egy tevékenység felé. Ehhez a rugalmassághoz a tevékenységek egész tárházával kell rendelkeznie a munkatársaknak. Ez elengedhetetlen ahhoz, hogy az éppen legmotiválóbbról és az adott pillanatban a legmegfelelőbb fejlesztőt tudja elővenni.

5. A szülők bevonása

A Gyerekház céljai szerint arra vállalkozik, hogy a leghátrányosabb helyzetű településeken élő, kisgyereket nevelő családok számára otthonuk „kiterjesztéseként” elfogadó, fejlődést segítő teret és kapcsolati lehetőségeket nyújtson. A Gyerekház mindezekon túlmutatóan lehetőséget nyújt arra is, hogy a szülők egymás között is megtartó, támogató kapcsolatokat tudjanak kialakítani. Fontos ez főként a sok, több gyereket nevelőknek, akik évek óta a családba „zárva” élnek, többnyire régóta munkanélküliként, egy teljesen beszűkült, szinte csak a családtagokra kiterjedő kapcsolatokkal. A Gyerekház lehetőséget teremt kicsit kilépni ebből a zártságból. Előfordulnak kialakuló baráti kapcsolatok, és a gyereknevelés mellett a család és egyéni gondok megbeszélésére is alkalom nyílik. Van olyan Gyerekház, ahol ennek a „kis baráti kör”-nek mozgatója és része is a Gyerekház vezetője.

A látott foglalkozásokon tapasztaltuk, hogy az anyák mindenütt vagy együtt játszanak, vagy a gyerekek mellett ülve figyelik a játékot. Rendszerint a Gyerekház munkatársa is mellettük, a

gyermeket figyelve, róluk beszélgetve foglal helyet a szőnyegen. Ezek a beszélgetések legalább két ok miatt igen jelentősek. Egyrészt pontosítják a Gyerekház dolgozójának képét a szülőkről. Fontos tudni, hogy az anya hogyan látja gyermekét, mire büszke leginkább vele kapcsolatban, aggódik-e valamiért, örül-e a kicsi napról napra fejlődő készségeinek? Másrészt az anya „tanulja” gyermekét ezekben a beszélgetésekben, a Gyerekház munkatársa tudatosítja az anya számára azt, amit éppen látnak. A látott házakban mindenütt együttműködő partnerként tekintettek a szülőkre. A sok közös együttlét, a közös programok, a Gyerekházban látott vezetői, munkatársi és nem utolsósorban egymás mintái, főként a gyakori látogató szülőkből hoz létre hosszan tartó változásokat.

A megfigyelések, a vezetői és munkatársi interjúk, illetve a fókuszcsoportos szülői beszélgetések is, mind azt támasztják alá, hogy a gyermekháza járás hatására, fejlődnek szülők nevelési kompetenciái, elsősorban a napi szokásrend alakításában, az étkezések, alvás, pihenés, tisztálkodás rendjében, általában a rendre szoktatásban. Megismerik, hogyan kell a gyerekekkel játszani, és főként szabadon játszani hagyni. Érzékelhető az elfogadó, szeretetteljes és főként türelmes önállóságra szoktató szülői magatartás. Valamint nagyon fontos megjegyezni, hogy fejlődik a szülők együttműködési készsége is, elsősorban egymással, azaz a szülőtársakkal, illetve érdekérvényesítő képességük az intézményekkel szemben. Azok a szülők, akik kisgyermekükkel eddig többnyire otthon ültek, nem igazán mozdultak ki, most újra aktívak, részt vesznek a különböző eseményeken, örömeiket lelik a tevékenységekben. Igyekeznek megtalálni a helyüket. Több lehetőség adódik a más emberekkel való találkozásra, beszélgetésre, ennek köszönhetően kevésbé érzik magukat egyedül. Szerepeik kibővíthetnek, tapasztalatokat szerezhhetnek és adhatnak át. A csökkenő elszigeteltségükkel, kapcsolatrendszerük szélesedésével javul a problémamegoldó készségük is.

A szülők számára nyújtott szolgáltatások a munkatervekben

A fentiekben vázolt tevékenységek többnyire visszaköszönnek a munkatervekben is. Különböző tematikus beszélgető körök, illetve egyéni beszélgetések tervezése jelenik meg. Ezeket felül klubformákban kézműves foglalkozások, főzési ismeretek, háztartási praktikák, egészséges életmóddal kapcsolatos csoportos beszélgetések a védőnővel, szakemberekkel, népszokások az évi ünnepkörökkel kapcsolatban, aktuális témák az óvodai, iskolai beiratkozással kapcsolatban.

Általános tapasztalat, hogy nagyon nehéz a gyermekfoglalkozásokat követően a délutáni órákban programokat szervezni a szülők számára. Gyermekük felügyeletét nem, vagy nehezen tudják megoldani a szülők. Nagy problémát jelent, hogy speciális egészségügyi és/vagy nevelési, fejlesztési témák megvitatásához külső szakemberek meghívására nincs pénzügyi fedezet. A gyermekház vezetői elmondása szerint, csupán a helyi védőnőt tudják hónapról hónapra megnyerni arra, hogy különböző témákról, rendszeresen beszélgetsen a szülőkkel. Más külső szakemberek meghívására nincs lehetőség. Ez azért is sajnálatos, mert ahogy kifejtették, épp ezek az extra szülői programok tudták megszólítani a háza addig

rendszeresen nem járó szülőket is, ezek voltak azok az alkalmak, amelyekkel új látogatókat könnyen és szakmailag vállalható tartalommal, tudtak bevonzani a házba.

A gyermekházak vezetői egyöntetűen hangsúlyozták, mindenképp szükség lenne fejlesztő pedagógusok, logopédusok, gyermekpszichológusok alkalmankénti meghívására, illetve egyéb közkedvelt szolgáltatások, mint például a babamasszás újbóli meghirdetésére.

A szülők tapasztalatai, véleménye a Gyerekházról

A kvalitatív vizsgálat tapasztalatai alapján elmondható, hogy a Gyerekház szolgáltatását rendszeresen igénybe vevők főként azon szülői körből kerülnek ki, akik igénylik a közösségi létet, a közösségi megerősítést, valamint a közösségi programokat a csecsemő-, illetve kisgyermeknevelés korai időszakában is. Több interjúalany édesanya kifejtette, hogy nehezen viseli, hogy kicsi gyermekével otthon, egyedül, a négy fal között kénytelen tölteni a hétköznapi napokat. A Gyerekház menekülési útvonalat biztosít a hétköznapi monotonitásból, rutin-oldó alternatívát kínál.

2016-ban, az akkori Gyerekház-vezetők elmondása szerint minden egyes vizsgált házat – az adott pályázati kiírásoknak megfelelően – hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok látogatták, s kiemelték, hogy roma és nem roma szülők egyaránt használták a nyújtott szolgáltatást. A házak vezetői egyetértettek abban, hogy mindenki rászoruló, akivel foglalkoznak, viszont a rászorultság mértékében vannak különbségek. Véleményük szerint, nem a hátrányos helyzet foka, hanem a rászorultság mértéke a kérdés. Látóköriükbe kerülhet olyan család is, amely klasszikus értelemben nem hátrányos helyzetű, viszont az édesanya családon belüli erőszak áldozata, vagy a családba érkezett kisgyermek fogyatékkal él. Ilyen esetekben őket is, mint rászorulókat jegyzik, s elérhetővé teszik számukra a szolgáltatást. Akkor egy Gyerekház-vezető kifejtette, hogy természetesen azokat az érdeklődő családokat sem küldik el, akik sem szociális, sem egészségügyi háttérükből/helyzetükből adódóan nem rászorulóak, de arra azonban szigorúan vigyáznak, hogy az ő esetleges részvételük, nehogy kiszorítsa azokat a szülőket, akik érdekében a Gyerekház ténylegesen létrejött.

Ez az összetétel 2018-ra, feltehetően a törvényi szabályozás és a házak finanszírozási keretének változása miatt megváltozott. Jelenleg sokkal inkább a rendszeres látogatók toborzására és benntartására helyeződik a hangsúly. Két felkeresett házban jelezték, hogy hátrányos helyzetű nem roma szülők is részt vesznek a foglalkozásokon, a többi házban viszonylag állandó a felhasználók köre, főként hátrányos helyzetű roma édesanyák szólíthatók meg.

A kvalitatív vizsgálat során megkérdezett édesanyák mindegyike hátrányos helyzetű, a családjáért tenni akaró, aktív emberként definiálta önmagát. Az interjúalany édesanyák 17 és 40 év közöttiek voltak. A szülői válaszadók mindegyike legalább egy olyan ismerőssel rendelkezik, aki már korábban kapcsolatban állt a Gyerekházzal, leggyakrabban még saját gyermekük megszületése előtt a tágabb családjuk valamelyik tagja beszélt a Gyerekházról,

beszámolt saját élményeiről. Arra is volt példa, hogy egy nagyobb testvér, kistestvéreivel vett részt a foglalkozásokon, s most saját gyermekével érkezett meg oda.

A megkérdezett 20 szülő közül egyetlen egy sem élt semmilyen panasszal a Gyerekházzal kapcsolatban, mindannyian úgy érzik, megéri ide járni, hiszen véleményük szerint, ha rendelkezésre áll ilyen szolgáltatás helyben, akkor ezt érdemes a gyermekük (és saját maguk) érdekében is kihasználni. A gyermekház vezetőivel és munkatársaival is elégedettek a szülők, viszont több esetben jelezték, hogy gyermeknevelési tanácsot, inkább a nagyobb személyes tapasztalattal is rendelkező munkatárstól kérnek, mint a ház vezetőjétől. A szülők számára fontos, hogy helyi lakosok legyenek a gyermekház munkatársai, és hogy akár a gyermekház nyitvatartási idején túl is tanácsot kérhessenek tőlük, sürgős esetben. A szülők a gyermekházba járás értelmét bizonyítottan látják, hiszen nagyobb gyermekeik, akikkel szintén igénye vették a Gyerekházat, mind kiválóan beilleszkedtek az óvodába, és az óvónőktől folyamatosan pozitív visszajelzést kapnak. A foglalkozások során tanult mondókákat otthon is gyakorolják a gyerekekkel, s többek elmondása szerint, a Gyerekházban megszokott délelőtti rutint, otthon is alkalmazzák. A ház által biztosított egyéb szolgáltatásokat a múltban jobbnak tartották, szeretnék most is, ha több beszélgetés, szakértői látogatás lenne, vagy ha lenne babamasszázs. Az édesanyák szívesen veszik a különféle „felnőtt körök” működtetését is, mint pl. főzőklub, vagy kézműveskedés. Jónak tartják, hogy a védőnővel a Gyerekházban is beszélni lehet, itt több idő van arra, hogy megbeszéljék a kevésbé fontos, de mégis érdekes gyermeknevelési témákat is. A válaszadó édesanyák kiemelték, hogy nem csak szakemberekkel sikerült a házban új minőségű kapcsolatokat kiépíteni, hanem a település különböző pontján lakó édesanyák közül is többen itt ismerkedtek meg, barátokoztak össze. A gyermekházas tapasztalatok alapján többször előfordul, hogy meglátogatják egymást délutánonként saját otthonaikban is, sőt olyan eset is van, hogy a gyermekház munkatársai ugranak be hozzájuk, ha valamit sürgősen meg kell beszélni.

A szülők elérése, a családok bevonása

A Biztos Kezdet program leírásában, a szülőkkel való együttműködés stratégiai célja megvalósításának egyik tevékenységeként jelenik meg a családlátogatás. A programleírás szerint, a családlátogatás célja a gyermek otthonának felkeresése, a gyermek és környezete megismerése. A kvalitatív adatgyűjtés tapasztalatai szerint, a családlátogatás „intézménye” a felkeresett Gyerekházak esetében a toborzás, azaz az új családok felkutatásának, bevonásának eszköze is. A felhasználói kör bővítése, mint állandó feladat jelenik meg a házakban, s e tevékenység intenzitása attól függ, hogy az adott időszakban épp hány, rendszeresen a Gyerekházba járó családdal van kapcsolatuk. Azok a vizsgált Gyerekházak, amelyek azzal a gonddal küzdenek, hogy nehezen tudják teljesíteni az elvárt látogatószámot, azok az év egészében PR tevékenységet folytatnak, s ezen felül programok szervezésével, valamint állandó terepmunkával, családlátogatással próbálnak meg minél több potenciális felhasználó családot elérni. Azokban a Gyerekházakban, amelyekben a rendszeres látogatók száma hétről

hétre egyenletes eloszlású, s ezáltal kiszámítható működtetésre van lehetőség, intenzív toborzó időszakra évente kétszer, kora ősszel és kora tavasszal kerül sor.

6. A szakmai munka minőségfejlesztése és minőségbiztosítása

Ilyen sok elemből álló, kiterjedt hálózat alapelveknek és céloknak megfelelő magas szintű működése, működtetése, alaposan átgondolt, komplex minőségirányítási rendszert feltételez. Annál is inkább, mivel több szakaszban, különböző pályázati konstrukciókban, különféle támogatási háttérrel, különböző szakmai stábok és mentorcsoportok irányításával, és főként fluktuáló Gyerekház vezetőkkel jöttek létre a Gyerekházak.²¹ Napjainkra azonban a minőségirányítási és biztosítási rendszer szakszerű működése csak körvonalaiiban látható, illetve a terepen csak minimális számú eleme érzékelhető, illetve azonosítható be.

A kezdő és az arra épülő pályázati ciklusokban, az egész program indulásakor, a szükséges szakmai alapozó anyagok, tanulmányok és az ezekre épülő képzések, továbbképzések, valamint az akkor létrejövő mentorhálózat egységet alkotott, és az ezekből az elemekből álló minőségirányítási rendszer különböző változatai működtek a későbbiek során is.

A költségvetési forrásból finanszírozott, a jelen kutatás során felkeresett házak vezetőinek az interjúiból leszűrhető, hogy ebben az új ciklusban hiányzik a régebb óta a programban dolgozók folyamatos ismeretmegújítása, a programba újonnan belépők alap-, és továbbképzése, a munkatársak és vezetők rendszeres szakmai tapasztalatcseréje, azaz az úgynevezett hálózati tanulás értékeinek fel-, és kihasználása. A gyermekház vezetők fontosnak tartanak, hogy ne csak évenként egyszer kerüljön sor szakmai tapasztalatmegosztásra – országos szinten -, hanem nyíljon lehetőség arra is, hogy évente többször, akár negyedévente, regionális szakmai fórumokat hívjanak össze maguk az egymás közelében működő házak. A kiemelt projekt szakmai vezetője ezzel szemben, a következőkről számol be:

„A 2017-es év folyamán sikerült valamennyi gyerekházban dolgozó számára két napos alapozó képzést tartanunk. A 120 órás Biztos Kezdet Képzés akkreditációja lejárt az előző projektszakasz befejezése óta, így a képzés anyagának felülvizsgálatát, illetve az akkreditáció megújítását el kellett végezni ahhoz, hogy az új képzéseket elindíthassuk. Tekintettel arra, hogy a két projektszakasz közötti időben a gyerekházakban dolgozók közötti fluktuáció kb.

²¹ 2003-ban mutatta be közösen a brit nagykövetség valamint az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium a Biztos Kezdet programot. A pilot programokat különböző térségekben és településtípusokon vezették be: Ezeknek a kísérleti projekteknek a lezárását követően a tapasztalatokat kiértékeltek és beépítették a program kiterjesztésébe. A ma is működő Gyerekházak két nagy körben jöttek létre 2009-ben és 2010-ben összesen 39 Gyerekház nyílt (2011-ben és 2012-ben összesen 9), majd 2013-ban 54 kezdte meg a működését (2014-ben és 2015-ben megint összesen hét indult). A 2009-ben és 2010-ben létrehozott Gyerekházak jellemzően a TÁMOP-5.2.2-08/2 pályázati kiírásból jöttek létre, a 2013-as nagy létrehozási hullámat pedig a TÁMOP-5.2.3-A-11/1 és TÁMOP-5.2.3-A-12/1 kiírások finanszírozták. Emellett kisebb számban több más kiírásból is jöttek létre Gyerekházak.

70%-os volt, a legtöbb gyerekházban Biztos Kezdettel kapcsolatos ismeret, képzettség nélkül dolgoztak a munkatársak. Az új mentorok számára szintén belső képzést indítottunk. A gyerekházak egyéni látogatására átlagosan kéthavonta került sor a mentoraink által, így gyakoribbá váltak a helyi, két-három gyerekházat elérő szakmai műhelyek, amiket a mentorok szerveztek. A rendszeres régiós szakmai műhelyek megvalósulása az államilag finanszírozott gyerekházak esetében többször az útiköltség térítés nehézségei miatt hiúsult meg. Az EFOP 1.4.2-es projektek megindulása ebben a kérdésben segítségünkre volt, mert a szakmai rendezvényekre való eljutást támogatták.”

A korábbi mentorcsapat lecserélésével, gyakorlatilag szinte eltűnt a helyismeretre, közvetlen tapasztalatra és helyi szakmai tudásra épülő rendszeres helyszíni támogatásnyújtás. A felkeresett gyermekház vezetők ezt nagymértékben nehezményezik, és kivétel nélkül egyet értettek abban, hogy nehezen élik meg, hogy szakmai kérdésekkel – személyesen - igazából nincs kihez fordulniuk, hiszen a jelenlegi mentorhálózat tagjai adminisztratív jellegű támogatást nyújtanak, illetve maguk is túlterheltek a rájuk jutó nagymennyiségű ellátandó ház, és a velük kapcsolatos adatszolgáltató teendők okán. Az országos program szakmai működtetői egyértelműen leszögezik, hogy e-mailes és telefonos formában folyamatosan támogatják a házakat, kérdésekkel hozzájuk lehet fordulni, viszont a felkeresett öt Gyermekház vezetői, csak ritkán élnek ezzel a lehetőséggel. Több interjúalany kiemelte, hogy mindenképp fontos és hasznos segítség az új törvényi és finanszírozási, illetve adatszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos mentori támogatásnyújtás, de több szakmai támogatást fontosabbnak tartanak. A felkeresett öt ház tereptapasztalata alapján megállapítható, hogy a mentor által nyújtott szakmai támogatás minősége és mennyisége alapvetően a mentor személyiségétől, munkastílusától és munkaértelmezésétől függ. Vannak házak, ahol még a nagy mennyiségű adminisztratív teher ellenére is negyedévente megjelenik személyesen is a mentor, de a kvalitatív vizsgálat helyszínei között található volt olyan ház is, ahol 2017 decembere óta 2018 májusáig a mentor még nem tudta elkezdni a munkát, csak telefonon kereste meg a házvezetőt.

A helyszíni tapasztalatok abban is egységes képet mutatnak, hogy a korábbról rendelkezésre álló szakmai anyagokat a gyermekház vezetők nem használják munkájuk belső kontrolljára, ezek használatáról megfelelnek, ez nem képezi a napi szakmai rutinjuk részét, illetve az új vezetők nem is rendelkeznek tudással arról, hogy miként lehetne ezeket használni. Ez azért sajnálatos, mert ezek a segédanyagok a napi tevékenységek hogyanjának, szintjének kiválasztásában, és a helyes munkaforma szervezésben is gyakorlati támaszt nyújthatnának.²³

A gyermekházak munkatársainak elmondása szerint a foglalkozások megszervezéséhez, illetve tartalmához az internetről próbálnak ötleteket nyerni, gyakorlati blogokból, videókból, youtube tartalmakból inspirálódnak, illetve az ott látottak egyes elemeinek a megvalósításával próbálják színesíteni a hétköznapi tevékenységeket.

²³ Módszertani ajánlások a gyerekekkel, a szülőkkel és a közösségekkel végzett munkához a Biztos Kezdet program munkatársai számára. Módszertani kézikönyv III. kötet Közösségek.

A kvalitatív vizsgálat fő konklúziói

A készségek fejlődésének szakszerű támogatása a koragyerekkorban több ágazat, szakember, intézmény összehangolt együttműködésén múlik. Az egészségügy, a szociális és gyermekvédelmi alapellátások valamint az oktatásügy közös irányú, azonos elveken nyugvó munkálkodása szükséges ahhoz, hogy a védőnő és gyermekorvos, az óvónők, továbbá a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szakemberek, pedagógusok, nevelési tanácsadó munkatársai együttműködve segítsék a szülőket a korai készségfejlesztés fontosságának megismerésében. Az átfogó helyi szakmai együttműködések hiánya, illetve a Gyermekesély és más helyi, regionális és országos programok közötti kapcsolatok esetlegessége okán, helyi szinten, a megfelelő működéshez szükséges kapcsolatok, partnerségek csupán véletlenszerű, személyes kapcsolati rendszerek függvényeként alakulnak. Nagymértékben a gyermekház vezető személyiségén, személyes elhivatottságán és rátermettségén múlik, hogy mennyire tud eredményesen, hatékonyan és a helyi társadalomba, illetve helyi szakmai közegbe kellően beágyazódottan működni a ház. Általában gyéren látogatottak a gyermekházak a gyermekorvos vagy házi orvos által, aminek egyik nem elhanyagolható oka lehet, hogy nagy a szakemberhiány ezen a téren a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben.

Ahhoz, hogy a Biztos Kezdet házak egy sokszínű koragyermekkorai ellátás helyszínévé váljanak, illetve továbbra is azok maradjanak, nemcsak a helyi szakemberekkel való tudatos együttműködés elengedhetetlen, hanem a gyermekházak által nyújtott szolgáltatás megfelelő minőségének fenntartása is. A meglátogatott Gyerekházak szakmai programjai szinte azonosak, legfeljebb formai különbségek találhatók. Szinte azonosak a megvalósítás módszerei, eszközei és többnyire a feltételek is. A munka minőségét, eredményességét elsősorban a vezetőnek és a munkatársnak az adott életkorhoz szükséges szakmai felkészültsége, egyéni, emberi kvalitása, az emberi kapcsolatokhoz való nyitottsága, szociális érzékenysége, szervező és együttműködési készsége, együttműködést generáló képessége, problémaérzékenysége, okfeltáró kompetenciája, illetve az esélyegyenlőség megteremtése iránti elkötelezettsége határozza meg.

A gyermekházi munka alapját a heti tervek adják, amelyek jelenleg úgy készülnek, hogy minden egyes napra előre megtervezik a konkrét foglalkozásokat, a konkrét tevékenységek menetét. A heti tervek elsődleges funkciója azonban a foglalkozást vezető felkészülésének segítése kellene, hogy legyen. Olyan heti terveknek kellene születniük, amelyekből aztán a komplex foglalkozások rugalmasan összeállíthatóak lennének, az adott napon, a jelenlévő gyerekek szükségleteinek, igényeinek megfelelően. Főként azért is, mert a kisgyerekek a fejlődéshez nem közvetlen tanításra vagy gyakoroltatásra van szüksége, hanem az életkorának megfelelő lehetőségekre és a tevékenységet figyelemmel kísérő felnőttekre, majd növekedésével gyerektársakra. Tehát a környezetet és a tevékenységrepertoárt megfelelően kell alakítani ahhoz, hogy a gyermekek magával hozott képességei kibontakozhassanak.

Ahhoz hogy tudatosabb foglalkozástervezés, illetve tudatosabb szakmai munka valósulhasson meg, támogatni kell a Gyerekházak hálózatosodását a hálózati tanulás formáinak elterjesztésével, az egész rendszer háttértámogatásának kiépítésével, szakmai protokollok,

szabályok, egységes és megfelelően részletes szabályozásával a működés szakmai minőségének kiegyenlítése érdekében. Erre azért is van szükség, mert a terepmunka során a szakmai minőségfejlesztés, minőségbiztosítás standardjaira épülő rendszer teljes hiánya volt tapasztalható. Mindenki oly módon, olyan mennyiségben, és minőségben végez szakmai munkát, amennyit a jelenlegi tudása, tapasztalata biztosít számára. A jelenlegi mentorrendszer ennek a gyakorlatnak a korrekciójára nem alkalmas, mivel elsősorban az adminisztratív feladatok megoldásában nyújt támogatást.

A Gyerekházi környezetet (foglalkoztató szobákat) is tudatosabban kell alakítani, itt is standardokra épülő egységes szemlélet kialakítása szükséges a fejlesztés szakmai szempontjainak megfelelően. A korai fejlesztő diagnosztika szakember alapvető fontosságú, ezt a kompetenciát minden ház esetében biztosítani kellene, mivel jelenleg ilyen munkaerő/külső szakember bevonására nincs lehetőség.

A gyerekek fejlődése nagyon sok tényező függvénye. Nem hagyhatók figyelmen kívül az egyéni biológiai-fizikai adottságok, a családi háttér, az édesanyának a gyermeknevelési szokások, illetve változások iránti nyitottsága, együttműködési készsége, önmaga megváltoztatásának rugalmassága, illetve a szülők felkészültsége arra, hogy az esetleges változást be tudják építeni a család és a kisgyermek életébe. Ebben nagyon fontos tényező az, hogy milyen gyakorisággal vesz egy gyermek részt a Gyerekház foglalkozásain. A heti két-három alkalommal jelen lévő kisgyermek fejlődésére jobban hatnak a foglalkozások, erőteljesebben alakulnak szokásai és a célzott fejlesztés felerősítheti bizonyos területek fejlődését. A rendszertelenül járás, vagy a heti egy látogatás nem hozhat látványos eredményeket, hiszen egyik alkalomtól a másikig alig maradnak meg, vagy szinte eltűnnek a korábbi tapasztalatok.

A Gyerekház munkatársainak döntő helyi szerepe van abban is, hogy a kisgyermekkel dolgozó, (helyi) szakemberek szemlélete átalakuljon, egyfajta a kisgyermekkori fejlesztést egységében (holisztikusan) kezelő, interdiszciplináris szemléletté, illetve példát mutasson arra vonatkozóan, hogy hogyan működjenek együtt partnerként a hátrányos helyzetű gyerekek szüleivel. A szülőket aktívabban és tudatosabban kellene bevonni, valamint a szülői kompetenciák fejlesztése is tudatosabban kellene, hogy történjen. Az ilyen irányú munkában támogatni kellene a Gyerekházak vezetőit, mert jelenleg az interjúk alapján megállapítható, hogy nincs kellő ismeretük és felajánlható megoldási algoritmusuk a helyi közösségeket, családokat érintő komplex – az aluliskolázottságból, elhelyezkedési nehézségekből, a szegénységből adódó - problémák kezelésére, amit viszont a megkérdézett szülők szinte mindegyike elvárna a háztól.

Javaslatok

1. Fontos lenne nagyobb hangsúlyt helyezni a Gyerekházban dolgozók képzésére, különösen az újonnan indult , illetve a vezetőváltáson átesett Gyerekházak esetében.

2. A Gyerekház vezető és munkatárs képzését a szakmai magerősítésen túl ún. népművelői, közösség építői, szervezési, kommunikációs ismeretekkel is bővíteni kell.
3. A mentori támogatás folytonosságát, állandóságát, fenntartását biztosítani kell. Különösen fontos ez az újonnan induló, vagy vezetőváltást megélő házaknál. A mentori hálózat azonos szakmai színvonalának biztosítása érdekében a mentorok folyamatos képzése nélkülözhetetlen, számukra is biztosítani kell a minőségfejlesztés, minőségbiztosítás rendszerének ismeretét, és a hálózatban való működéshez a támogatói készségeik fejlesztését.
4. Ki kell dolgozni, illetve frissíteni a minőségfejlesztést, minőségbiztosítást szolgáló szakmai standardokat, szabályokat, a napi gyakorlat számára jól használható részletezettséggel, a működés szakmai minőségének kiegyenlítése érdekében.
5. Szorgalmazni kell a minőségfejlesztés, minőségbiztosítás alapját képező kiadványok mielőbbi átdolgozását, s a napi gyakorlatban használhatóvá tenni őket.
6. Rendkívül fontos, a hálózatosodás támogatása a hálózati tanulás formáinak offline és online formáinak elterjesztésével, illetve az egész rendszer háttértámogatása, egységes alapelveken működő mentorhálózat kiépítésével.
7. Biztosítani kell a Gyerekházak vezetői számára, hogy az általuk a DOK rendszerbe feltöltött szakmai anyagokról (értékelő) visszajelzést kapjanak.
8. A szülőknek szóló programokat a helyi szociális, egészségügyi, oktatási, és kulturális programokkal egyeztetve, velük szorosan együttműködve kellene megvalósítani. Ezekben a Gyerekház szerepvállalása, és felelőssége a gyermekneveléssel kapcsolatos témákban, elsődleges kell, hogy legyen. Az új bölcsődék megalapításánál figyelembe kellene venni a Gyerekház kialakult gyakorlatát, tapasztalataikra és eredményeikre építve, a nem dolgozó anyukák szülői kompetenciáinak fejlesztését a foglalkozásokon való rendszeres jelenlét biztosításával lehetne fenntartani.

Szakmai heterogenitás alapján létrehozható tipológia

A Gyerekházak szakmai munkájának alapja a megalakulásuktól kezdve, a rendszerszinten, rutinszerűen működtetett program. Mivel, a régebb óta működő házaknál a mentori támogatás elsősorban a program alapelveihez, a céljaihoz való megfelelést próbálta elősegíteni a helyi lehetőségek figyelembevételével, mostanra az egyes házak szakmai gyakorlata közötti eltérés nem számottevő. Az eltérések nem jelentenek minőségi különbséget, viszont több olyan tényező is van, amely mégis jelentős befolyással bír az egyes Gyerekházak egyéni profiljának kialakulásában. A jelen tanulmányban bemutatott, 5 helyszínen végzett, kvalitatív vizsgálat eredményeinek alapján kirajzolódtak azok a dimenziók, amelyek mentén az egyes házak közötti különbségek meghatározhatók. A 2016-ban végzett teljeskörű vizsgálat eredményei és a mostani mélyfúrások is arra utalnak, hogy ezen dimenziók mentén, a gyermekházak bizonyos fő típusai mégiscsak meghatározhatók.

A jelen vizsgálat alapján, célunk egyfajta előzetes tipológia létrehozása volt, amely a későbbiekben egy teljes körű online lekérdezés által, nagy mintán, tesztelhető és finomítható lesz. A kvalitatív vizsgálat alapján létrehozott előzetes tipológia, az egyes házak közötti különbségeket két fő dimenzió és 4-4 aldimenzió mentén határozza meg. Az egyik fő dimenzió a *szakmai munka minősége*, a másik pedig az ún. *helyi beágyazottság*. A szakmai munka minőségének aldimenziói, egyrészt a ház vezetőjének emberi és szakmai kvalitásából, a munkatársak fluktuációjának mértékéből, a szülők bevonásának (toborzásának) gyakorlatából és a szülőknek szervezett extra foglalkozások gyakoriságából állnak. Az ún. helyi beágyazottság mutató, a gyermekház településen belüli elhelyezkedéséből, a fenntartóval való kapcsolat minőségéből, a rendszeres látogatók számának alakulásából, illetve a helyi szakemberekkel való együttműködés mikéntjéből áll.

3 táblázat A szakmai munka minőségi indikátorai

Indikátorok	Szakmai munka minősége	
vezető kvalitásai	sodródó (képzetlen, nem tudatos, nem fejlesztés orientált)	tudatos (képzett, tudatos, fejlesztés orientált)
munkatársak fluktuációja	magas	alacsony
szülői foglalkozások	alkalmi	rendszeres
toborzási gyakorlat	ad hoc	stratégián nyugvó

4 táblázat A helyi beágyazottság indikátorai

Indikátorok	Helyi beágyazottság	
Gyerekház elhelyezkedése	település szélén	település központjában
fenntartóval való kapcsolat	gyenge	támogató
rendszeres látogatók száma	csökkenő	növekvő
együttműködés a helyi szakemberekkel	alkalmi	rendszeres

Ha ezeket a dimenziókat egymásra vetítjük, és két tengely viszonylatában helyezzük el őket, akkor a Gyerekházak négy fő típusa határozható meg. Ezek a következők:

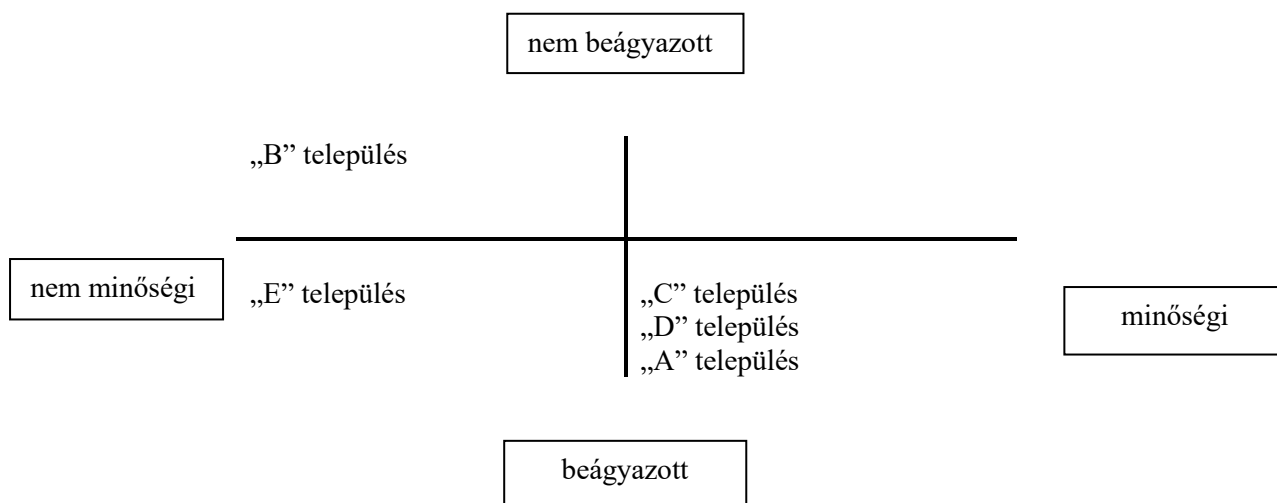
1. **Nem minőségi – helyileg nem beágyazott ház:** Ide azok a Gyerekházak tartoznak, amelyek főként a település szélén kaptak helyet, a helyi önkormányzattal laza kapcsolatban állnak, megfáradt vagy ad hoc szülői bevonási gyakorlatot követnek, így inkább csökkenő, mint állandó rendszeres látogatószámmal rendelkeznek. Ezen házak helyi szakemberekkel való együttműködése csak súlyosabb, kirívó fejlődési rendellenességgel bíró gyerekek esetében valósul meg. A ház irányítása szakmailag nem tudatos, a munkatársak fluktuációja magas, a szülőknek szervezett extra foglalkozásokra évente csak egyszer-kétszer kerül sor. A gyermekeknek szóló foglalkozásaik inkább tematikus jellegűek, fejlesztés-orientáltság nem tapasztalható.
2. **Nem minőségi – helyileg beágyazott ház:** Az ebbe a csoportba tartozó Gyerekházak, a település központjában kaptak helyet. A helyi önkormányzat fontosnak tartja a működtetésüket, kapcsolatban állnak a vezetővel és a munkatársakkal. A helyi szakemberekkel (védőnő, családsegítő, pedagógus, stb.) állandó a kapcsolat, rendszeres az együttműködés, viszont ez főként a helyi szakemberek részéről kezdeményezett. A Gyerekház vezetőjének irányítási gyakorlata nem stratégiai, vezetési stílusa inkább sodródó, a foglalkozások tematikusak, nem fejlesztésorientáltak. A szülőknek csak évente egyszer-kétszer szerveznek külön programokat, toborzási gyakorlatuk megfáradt, nem alkalmazkodik a közösség változásaihoz, így a létszám évről évre inkább csökkenő.
3. **Minőségi – nem beágyazott ház:** A ház évről évre megújuló toborzási gyakorlatot folytat, alkalmazkodik a közösség változó jellemzőihez, megtervezi a családokkal való kapcsolat-felvételi gyakorlatát, így állandó gyermeklétszámmal rendelkezik, de nem ritka az évről évre való növekvő látogatószám sem. A települési beágyazottsága mégsem teljes, hiszen a helyi önkormányzattal és a helyi szakemberekkel a kapcsolata nem gyümölcsöző, szinte „ellenszélben” dolgozik. Miként a stratégiai toborzási gyakorlat is mutatja, a vezetés tudatos, fejlesztés-orientált, a munkatársak nem gyakran változnak, a szülőknek szervezett extra programok rendszeresek. A foglalkozások inkább a komplexek, mint tematikusan szervezettek. Az ilyen típusú házak, inkább a település szélén kapnak helyet.
4. **Minőségi – beágyazott ház:** Többnyire a település központjában, frekventált helyen elhelyezkedő, mindenki számára könnyen megközelíthető ház. A gyermekház működését, mint a helyi önkormányzat, mind a helyi szakemberek, és a helyi közösség is támogatja. A ház vezetése és munkatársai odafigyelnek a helyi közösség igényeire, toborzási gyakorlatuk rugalmas, stratégiai. A közösséggel való szerves kapcsolat fenntartásának érdekében plusz szülői programokat is szerveznek. Ezek okán a látogatószám állandó, sőt inkább növekvő tendenciát mutat. A ház vezetője jól képzett, tudatos, fejlesztésorientált vezető. A munkatársak fluktuációja alacsony mértékű, a működtetés egy stabil szakmai pároson alapszik. A foglalkozások inkább komplexek, gyermek-, - és fejlesztésközpontúak. A helyi szakemberek (védőnő, családsegítő, pedagógus, stb.) részt vesz a Gyerekház életében.

1 ábra A gyermekházak tipológiája – előzetes modell a kvalitatív vizsgálat eredményei alapján

sodródó irányítás, magas fluktuáció tematikus foglalkozások alkalmi szülői programok ad hoc toborzás	település szélén való elhelyezkedés nem együttműködő önkormányzat alkalmi együttműködés helyi szakemberekkel csökkenő látogatószám		tudatos irányítás, alacsony fluktuáció, komplex foglalkozások, rendszeres szülői programok stratégián nyugvó toborzási gyakorlat
	Nem minőségi, nem beágyazott	Minőségi, nem beágyazott	
	Nem minőségi, beágyazott	Minőségi, beágyazott	
	település központjában való elhelyezkedés támogató önkormányzat növekvő látogatószám rendszeres együttműködés a szakemberekkel		

A fenti tipológia lehetővé teszi a vizsgált házaknak a besorolását, típusba sorolását. Ezek alapján elmondható, hogy az öt ház közül három a minőségi – helyileg beágyazott típusba, egy a beágyazott - nem minőségi, egy pedig a nem beágyazott – nem minőségi kategóriába sorolható. Természetesen, a típusleírások egy-egy skála végpontjaiként jelennek meg, így az azonos típusokba sorolt házak között is, az egyes aldimenziók mentén, vannak különbségek. A tipológia nagymintás tesztelése majd lehetővé teszi, hogy ezeket a különbségeket a koordinátarendszerben való eltérő elhelyezkedéssel jelöljük. **Ennek ilyen kis elemszám esetén nincs jelentősége, habár leírás szintjén érzékeltetni lehet a különbségeket.** Erre jó példa „E” település esete, amely annak ellenére került a beágyazott – nem minőségi típusba, hogy vezetője jól képzett, és a munkatársak fluktuációja alacsony, viszont a többi indikátor a nem minőségi szakmaiságra hívta fel a figyelmet.

2 ábra A vizsgált házak típusba sorolása

A Gyerekházak típusai és a gyermekek fejlődése közötti lehetséges összefüggés feltárása

A jelen, hosszabb távú, nem csak a kvalitatív vizsgálatra hagyatkozó, szélesebb értelemben vett, értékelési projekt egyik fő célja, hogy megpróbálja feltárni az egyes Gyerekház típusok és az azokat látogató gyermekek fejlettségi szintje közötti lehetséges összefüggéseket. Ez a fajta vizsgálat strukturált megfigyelésre fog alapulni, amelynek bemeneti mérésére 2018 őszén kerül sor. Ekkor 300 gyermek megfigyelése zajlik majd. A kvalitatív vizsgálat keretében, a majdani mérőeszköz tesztelésére is sor került, amikor is egy strukturált megfigyelési lap²⁴ segítségével megfigyeltük a terepmunka során a foglalkozásokon részt vett összes 10 és 20 hónap közötti gyermeket. Az öt vizsgálati helyszín esetében 12 ilyen gyermeket tudunk beazonosítani, akiknek felvett adatait a mellékelt Excel adatbázis tartalmazza. Mivel a megfigyelt gyermekek a – Gyerekházak segítségével – a későbbiekben is nyomon követhetők, így az ő megfigyelésük nemcsak a megfigyelési eszköz tesztelésére volt alkalmas, de egy hosszabb távú panelvizsgálat megalapozására is. Tehát, egy későbbi, az összes gyermekházzal érintő online adatfelvétel lehetővé teszi majd – a fenti tipológia alapján – a gyermekházak típusokba sorolását, a 300 fős strukturált gyermek-megfigyelés pedig a gyermekházaknak a rendszeresen azokat látogató gyermekekre mért hatásának vizsgálatát. Ezen adatok összevetése és elemzése által lehetővé válik majd a fenti kérdés megválaszolása is.

²⁴ Lásd: Melléklet 1.

A Biztos Kezdet Gyerekházak tipizálásához, valamint a gyermekfejlődés vizsgálat és annak eredményei közötti eltérések kimutatásához megtett és a véglegesítéshez szükséges lépések összefoglalása

I.

A kvalitatív vizsgálat fő szempontjai egybeestek TÁMOP 5.2.2/08/1 program célkitűzéseivel, 1. Gyerekek képességeinek kibontakoztatása 2. Szülőkkal való együttműködés 3. Közösségi részvétel erősítése, a program integrálása 4. Szakemberek közötti együttműködés 5. Részvétel képzéseken, mentorokkal való együttműködés.

Ezek alapján, illetve kiegészítve a **kvalitatív programok megvalósulását befolyásoló helyi körülmények és az öt meglátogatott Gyerekházban tapasztaltak alapján alkottuk meg a tipológia alapját képező tényezőket.**

Ezek: szakmai-pedagógiai munka minőségét befolyásoló, a helyi beágyazottságot, a szülői bevonás stratégiáit mutató indikátorok.

A kvalitatív vizsgálat eszközei: foglalkozás látogatás-elemzés, a fellelhető szakmai dokumentumok elemzése, interjúk szülőkkal, Gyerekház vezetővel és munkatárssal.

II. A tipológia véglegesítése érdekében szükséges további lépések:

Mivel a jelen tipológia mindössze öt helyszín elemzése alapján született, ezért az alábbi lépések szükségesek általános érvényű kidolgozásához.

1. A tipológia indikátorainak kontrolljához kérdőív kidolgozása.
2. A kérdőív validitásának kontrollja.
3. Online kérdőív véglegesítése.
4. Valamennyi Gyerekház online kérdőíves adatfelvétel.
5. A Gyerekházak tipológia szerinti besorolása.

III. A kvalitatív vizsgálat keretében majdani, gyermekfejlődési mérőeszköz tesztelését végeztük. Egy strukturált megfigyelési lap²⁵ segítségével megfigyeltük a terepmunka során a foglalkozásokon részt vett összes 10 és 20 hónap közötti gyermeket. Az öt vizsgálati helyszín esetében 12 ilyen gyermeket tudunk beazonosítani, és megfigyelni. A kevés számú adat nem elegendő a települések-gyerekházak közötti eltérések, különbségek kimutatására. A későbbiekben az összes gyermekházat érintő online adatfelvétel lehetővé teszi majd – a fenti tipológia alapján – a gyermekházak típusokba sorolását, a 300 fős strukturált gyermek-megfigyelés pedig a gyermekházaknak a rendszeresen azokat látogató gyermekekre mért hatásának vizsgálatát.

²⁵ Lásd: Melléklet 1.

Ezen adatok összevetése és elemzése, a helyi befolyásoló körülmények figyelembevételével lehetővé teszi majd a fejlesztő tevékenységek települések közötti eltérésének kimutatását.

Melléklet 1

Megfigyelési lap – 10-20 hónapos korú gyermekek számára

Biztos Kezdet Program értékelése, 2018 (max. négy gyerek megfigyelésére)

Kitöltés dátuma:

Megfigyelés kezdete:

Megfigyelés vége:

Megfigyelő neve:

A Gyermekház neve:

Település:

Megfigyelési lap 15-20 hónapos gyermekek fejlődéséről

	1	2	3	4
Gyermek neve:				
Gyerek azonosítója:				
Születési idő:				
Gyermek életkora: hó				
A gyermek neme:				
Milyen rendszeresen jár Gyerekházba a gyermek? heti hány alkalommal				
Részesül-e egyéb fejlesztésben? Ha igen, hányszor és milyen jellegűben?				
Testvérek száma:				
Jár-e gyerekközösségbe?				
Reggel hánykor kel?				
Este hány órakor fekszik le/alszik el?				

Kérdések	Módszer	SZÜLŐTŐL KÉRDEZZÜK				Megfigyelő szerint				Megjegyzés
		1	2	3	4.	1	2	3	4	
		Igen, rendszeresen_2 Néha 1 Még nem 0, Nem megfigyelhető: -				X-ELD VAGY PIPÁLD, AHOL TE IS MEGFIGYELTE D AZ ADOTT CSELEKVÉST				HA VAN MEGJEGYZÉS ED, ITT TEGYED MEG
Önállóan jár.	M									
Fut.	M									
Leguggol, hogy felvegyen egy játékot. (Add ide a labdát.)	M									
Menet közben tárgyakat képes vinni a kezében (pl. labdát, játék mackót stb.)	M									
Kb. 50 szót mond (főként főneveket)	M									
Kétszavas mondatokat használ (pl. Add ide, Baba éhes stb.)	M									
Egyszerű utasításokat megért és végrehajt (pl. Add ide a macit).	M									
Beszélgetés során a felnőttől hallott szavakat ismételteti	M									
Hangokat és gesztusokat összekombinál (pl. nem-et mond és rázza a fejét).	M									
Felnőttek és idősebb gyerekek cselekedeteit utánozza.	M									
Érdeklődik más gyerekek iránt (akár csipkedi, lökdösi őket, ez normális ebben a korban).	M									
Labdába rúg. <i>Nézd, belerúgok a labdába. Csináld, te is!</i>	A									
Firkál. <i>Nézd (vizsgáló, húz egy vonalat). Most rajzolj, te.</i>	A									

Kérdések	Módszer	SZÜLŐTŐL KÉRDEZZÜK				Megfigyelő szerint				Megjegyzés
		1	2	3	4.	1	2	3	4	
		Igen, rendszeresen_2 Néha 1 Még nem 0, Nem megfigyelhető: -				X-ELD VAGY PIPÁLD, AHOL TE IS MEGFIGYELTED AZ ADOTT CSELEKVÉST				HA VAN MEGJEGYZÉSED, ITT TEGYED MEG
Tárolót eldönt, hogy kiborítsa a játékokat. <i>Nézzük meg, mi van benne.</i>	A									
Tárolóba, fiókba bepakol. <i>Most pakold vissza.</i>	A									
Négy kockát egymásra tesz. <i>Nézd, építetek egy tornyot. Most csináld te is.</i>	A									
Kicsi és nagy fogalmát kezdi megérteni. <i>Hol van a kicsi fa? Mutasd meg... (képről).</i>	A									
Elrejtett tárgyat két-három réteg alatt is megtalál. <i>Kendőket előtte rátesszük egy kis játékra, pl. kockára. Hol van a kocka?</i>	A									
Színek és formák szerint kezd szortírozni. <i>Ez ide való, ez pedig ide való (egyik színű kockát egyik oldalra tesszük, másikat másik oldalra) Ez hova való? (első színű kockát felmutatjuk)</i>	A									
Mintha játékot kezd játszani (pl. babát eteti, játéktelefont füléhez emeli stb.) <i>Éhes a baba. Etesd meg. (kanál, baba) Kócos a baba, fésüld meg.</i>	A									
Képeken ismerős tárgyra, emberre rámutat, ha megnevezik neki. <i>Hol a ...?</i>	A									

Kérdések	Módszer	SZÜLŐTŐL KÉRDEZZÜK				Megfigyelő szerint				Megjegyzés
		Igen, rendszeresen_2 Néha 1 Még nem 0, Nem megfigyelhető: -				X-ELD VAGY PIPÁLD, AHOL TE IS MEGFIGYELTED AZ ADOTT CSELEKVÉST				
		1	2	3	4.	1	2	3	4	
Néhány testrészt felismer, rámutat. <i>Hol van a füled, szemed, szád, hasad, lábad?</i>	A									
Időnként dacos viselkedést mutat (pl. sikít, ledobja magát a földre).	M/I									
Kortárs gyermekek mellett játszik, kevés interakció van köztük.	M/I									
Nem szereti megosztani a játékát mással.	M/I									
Lépcsőn segítséggel fel-és le megy.	I									
Lépcsőn önállóan fel- és lemegy.	I									
Tükörben, fényképen felismeri magát.	I									
Ismerős embereket megölel, puszit ad.	I									
Öltözésnél, vetkőzésnél segít, nyugodt marad.	I									
Képes apróbb falatokat egyedül a szájába venni.	I									
Kanállal önállóan eszik.	I									
Pohárból önállóan iszik.	I									
Kialakult alvási ritmusa van.	I									
Képes megnyugtatni magát anyyra, hogy elaludjon.	I									

Szülői megjegyzések, ha vannak (esetleg problémák, kiegészítések:

1.)

2.)

3.)

4.

BK ház gondozónőjét is kérdezd meg erről:

1	Készség	Gondozónő szerint igaz	Megjegyzés
Kritikus készségek	Gyakran elesik, nem vagy nehezen lépcsőzik.		
	Hiányzó vagy érthetetlen beszéd.		
	Nem játszik mintha játékot, szerepjátékot.		
	Nem ért meg egyszerű instrukciókat.		
	Egyáltalán nem érdeklődik más gyerekek iránt.		
	Extrém nehezen választható le az elsődleges gondozó személyről.		
	Agresszív viselkedés.		

2	Készség	Gondozónő szerint igaz	Megjegyzés
Kritikus	Gyakran elesik, nem vagy nehezen lépcsőzik.		
	Hiányzó vagy érthetetlen beszéd.		
	Nem játszik mintha játékot, szerepjátékot.		

készségek	Nem ért meg egyszerű instrukciókat.		
	Egyáltalán nem érdeklődik más gyerekek iránt.		
	Extrém nehezen választható le az elsődleges gondozó személyről.		
	Agresszív viselkedés.		

3	Készség	Gondozónó szerint igaz	Megjegyzés
Kritikus készségek	Gyakran elesik, nem vagy nehezen lépcsőzik.		
	Hiányzó vagy érthetetlen beszéd.		
	Nem játszik mintha játékot, szerepjátékot.		
	Nem ért meg egyszerű instrukciókat.		
	Egyáltalán nem érdeklődik más gyerekek iránt.		
	Extrém nehezen választható le az elsődleges gondozó személyről.		
	Agresszív viselkedés.		

4	Készség	Gondozónó szerint igaz	Megjegyzés
Kritikus készségek	Gyakran elesik, nem vagy nehezen lépcsőzik.		
	Hiányzó vagy érthetetlen beszéd.		
	Nem játszik mintha játékot, szerepjátékot.		
	Nem ért meg egyszerű instrukciókat.		
	Egyáltalán nem érdeklődik más gyerekek iránt.		
	Extrém nehezen választható le az elsődleges gondozó személyről.		
	Agresszív viselkedés.		

Egyéb megfigyelési szempontok: Szülő-gyerek viszony, Gyerekház alkalmazott-szülő viszony, foglalkozás jellege, a BK ház helyszíne, elhelyezkedése, fotók a házról és a csoportszobáról

